

УНИВЕРЗИТЕТ У БЕОГРАДУ
ФАКУЛТЕТ БЕЗБЕДНОСТИ

ДИПЛОМСКИ РАД

МЕНТОР:

Др. Мирослав Младеновић

КАНДИДАТ:

Милена Стошић

САДРЖАЈ

УВОД	3
Предмет, циљ и начин истраживања	3
Хипотетички оквир	5
РАЗВОЈ ЗАЈЕДНИЧКЕ БЕЗБЕДНОСНЕ И ОДБРАМБЕНЕ ПОЛИТИКЕ	6
Заједничка спољна и безбедносна политика ЗСБП	6
Процес настанка ЗБОП	8
<i>Састанак у Св. Малоу</i>	8
<i>Састанак у Келну</i>	8
<i>Састанак у Санта Марија Да Феири</i>	9
<i>Састанак у Ници</i>	11
Кључне институције у оквиру ЗБОП	12
<i>Европски савет</i>	12
<i>Савет ЕУ</i>	13
<i>Европски парламент</i>	13
<i>Европска комисија</i>	14
<i>Политичко безбедносни комитет</i>	15
<i>Војни комитет ЕУ</i>	15
<i>Војни штаб</i>	15
<i>Комитет за цивилне аспекте управљања кризама</i>	16
<i>Директорат за управљање кризама и планирање</i>	17
Успешност ЗБОП	17
<i>Цивилне мисије</i>	18
<i>Војне акције</i>	24
Поља будућег деловања ЗБОП	28
<i>Операције подршке миру</i>	28
<i>Хуманитарне интервенције</i>	28
<i>Превенције напада</i>	28
<i>Регионалне операције у одбрани европских интереса</i>	29

<i>Унутрашња подбрана</i>	29
Изазови безбедности у будућности	30
<i>Тероризам</i>	30
<i>Организовани криминал</i>	31
<i>Пролиферација оружја за масовно уништење</i>	32
<i>Регионални конфликти</i>	32
<i>Ослабљене државе</i>	32
Развојне способности ЗСБП.....	33
<i>Концепција борбених група</i>	33
<i>Главни циљеви за 2010.годину</i>	34
<i>Европска одбрамбена агенција</i>	34
<i>Главни циљеви за 2008. годину</i>	35
<i>Глобална стратегија за спољну и безбедносну политику ЕУ</i>	36
ЗАКЉУЧАК	37
Резултати истраживања и будућност европске одбране	37
Списак селективне литературе	39

УВОД

Предмет, циљ и начин истраживања

Овај дипломски рад као предмет истраживања има целокупан развој Заједничке безбедносне и одбрамбене политике Европске Уније (у даљем раду ЗБОП).

На почетку 21. века ЕУ је поред САД-а и НАТО-а постала кључни субјекат европске безбедности. Успостављена је међусобна сарадња земаља чланица у области Заједничке спољне и безбедносне политике (ЗСБП) са циљем да ЕУ предузме значајне кораке у преузимању безбедносне одговорности на европском простору. До 90-их година прошлог века, европска безбедност је била у границама деловања НАТО-а. Иако је Западноевропска унија (ЗЕУ) имала одговорну улогу у развоју европске безбедности, она није могла да адекватно одговори на нове изазове и ризике. Због тога се ЕУ окренула убрзаном развоју ЗБОП.

Уговор о ЕУ (УОЕУ) је потписан 1992.године у Мастрихту. Њиме је дефинисана ЗСБП у оквиру које је, крајем деведесетих година 20. века, почела да се развија ЗБОП. Јануара 1994.године, на самиту НАТО-а у Бриселу, одлучено је да се НАТО капацитети ставе на располагање за операције ЕУ. Тако је европска страна у оквиру НАТО-а почела да се развија као Европски безбедносни и одбрамбени идентитет (ЕБОИ).

Увођење ЗБОП је изазвало подељена мишљења у САД-у. С једне стране, они су вршили притисак на европске савезнике да унапреде своје војне способности јер су желеле снажнијег европског партнера, а са друге стране их је бринула чињеница да би јачи Европски безбедносни и одбрамбени идентитет могао ослабити НАТО и улогу САД у Европи. То се нарочито испољило након састанка у Св. Малоу 1998. године на којем је ЕУ преузела све дотадашње функције ЗЕУ, а САД су то означиле као покушај развијања аутономне војне способности изван НАТО-а. То становиште је ублажено договором из Келна, 1999.године, којим је потврђено да ће ЕУ деловати само ако НАТО није заинтересован за ангажовање својих снага. Децембра, исте године, на састанку ЕУ у Хелсинкију, донешне су одлуке које представљају неки облик темеља на који ће се у будућности развијати ЗБОП. Договорено је оснивање Европских снага за брзу интервенцију (ЕСБИ). Реч је о војним снагама спремним за испуњење задатака дефинисаних Петерсбуршком декларацијом.¹ Успостављени су Политичко-безбедносни

¹ <http://www.weu.int/documents/920619peten.pdf> (приступљено 14. 11. 2019)/Задаци из Петерсбурга су интегрални део Европске безбедносне и одбрамбене политике и укључени су у Уговор о Европској унији (Уговором из Амстердама 1997. године). Ови задаци односе се на: хуманитарне и задатке спашавања, задатке одржавања мира, те управљање кризом укључујући и мировне акције. Сами задаци су дефинисани Петерсбуршком декларацијом коју је усвојило Савет министара Западноевропске уније 1992. године.

комитет, Војни комитет, Цивилни комитет и Војни штаб. Уговором из Нице, 2000.године, ЗБОП је формално увдена у институционалну структуру ЕУ. ЗБОП није ослабила НАТО, већ је истакла велики ниво подударности која постоји са Алијансом, а која се, пре свега, односи на сарадњу у погледу одбране и безбедности, при чему се посебан акценат даје на употреби заједничких капацитета.

Декларација ЕУ - НАТО о ЗБОП усвојена је 2002.године. Она подразумева шест принципа на којима се темељи стратешки однос НАТО-а и ЕУ: међусобне консултације, сарадњу и транспарентност; партнерство; поштовање интереса држава чланица НАТО-а и ЕУ; поштовање принципа Повеље УН и развој заједничких војних способности. Њоме се дефинише да ће се ЕБОИ и даље развијати под окрљм НАТО-а, а ЕУ ће моћи да користи њихове капацитете за извођење својих операција. Овај аранжман назван је Берлин плус².

Значајан напредак у развоју ЗБОП постигнут је 2003.године, покретањем три операције од стране ЕУ. Прва је била полицијска мисија ЕУ под називом ЕУПМ која је заменила полицију УН у БиХ. Циљ ове операције био је да се помогне одржавању реда и мира у БиХ. Друга је војна операција под називом Конкордија у Македонији. Њој је циљ био успостављање и одржавање безбедносног окружења ради успешног спровођења Охридског споразума. Трећа је изведена ван европског тла, у Народној Републици Конго. То је уједно била прва самостална операција без помоћи НАТО-а.

На састанку ЕУ у Бриселу 2. Децембра 2003.године усвојена је Европска безбедносна стратегија (ЕБС). Њоме су дефинисани главни изазови сигурности на које Европа у будућности мора да одговори – тероризам, организовани криминал, пролиферација оружја за масовно уништење, ослабљене државе и регионални конфликти. Почетком 2004. Године у оквиру ЗБОП успостављена је и Европска одбрамбена агенција (ЕОА).

Проширење ЕУ пријемом нових држава као пуноправних чланица, ојачало је европску безбедност и перспективу ЗБОП а самим тим и улогу ЕУ у међународној безбедности. У складу са циљевима на плану развоја цивилних и војних капацитета, дефинисаних кроз Главни циљ 2010 и Главни циљ 2008, пуни оперативни капацитети постали су видљиви почетком 2007.године.

ЗБОП је у међувремену постала значајан део европских интеграција, а као и што предвиђа Лисабонски споразум, сагласна је са заједничком спољном и безбедносном политиком НАТО-а. Овим споразумом се постепено утврђује политика заједничке одбране ЕУ.³ Посматрајући у ширем смислу, то употпуњава развој јединствене европске

² <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=URISERV:l33243#text>

³ Бабић Јелена (2010а): „Заједничка спољна и безбедносна политика Европске уније после Лисабона“, Часопис Безбедност Западног Балкана, (17) 3-12, Београдски центар за безбедносну политику

безбедносне културе. Значајнији напредак у односима осетио се након 2007. године након вишегодишњих континуираних политичко-дипломатских напора, где долази до интензивирања и ширења сарадње две организације и конкретизовање исте у текућим операцијама и мисијама (Авганистан, Ирак, Африка) и отворености, односно избалансираном стратегијском партнерству.⁴

Велика економска криза, питање Украјине, Ирачка криза и криза на Косову, избегличка криза, Брегзит, довели су до тога да ЕУ 2016.године, објави другу, после Соланине 2003.године, “Глобалну стратегију за спољну и безбедносну политику Европске уније“. Глобална стратегија ЕУ требала је да унапреди интересе њених грађана и да широм света промовише своје вредности. Улога повезане ЕУ била је неопходна ради спровођења заједничких циљева ЕУ и њених земаља чланица.

Главни циљ овог истраживања јесте приказ целокупног развоја ЗБОП од њеног настанка па све до данас. Она има задатак да омогући ЕУ да развије своје цивилне и војне способности како би адекватно управљала кризама и дала допринос у спречавању сукоба и одржавању безбедности на међународној светској сцени, а у складу са Повељом УН.

Истраживање се темељи на стручној литератури, часописима који се баве овом темом, као и политичким документима који су везани за подручје међународних односа. У овом случају је коришћен и допунски извор података – Интернет, политичка пракса, као и резултати истраживања државних и међународних институција. Сложеност саме теме изискује и коришћење различитих истраживачких метода попут анализе садржаја, компаративне анализе, факторске анализе (статистички процеси обраде података – којом је показана генеза настанка ЗБОП), синтезе, оперативне методе прикупљања података, методе индукције и дедукције.

Хипотетчки оквир

Овај истраживачки рад дефинисан је кроз следећу основну хипотезу: Развој европских безбедносних капацитета одвијао се под оквиром бројних међународних дешавања. Хладни рат, распад СССР-а, проблеми трансформације источноевропских земаља у либерално демократске оквире, кризе деведесетих година прошлог века, нови изазови и ризици безбедности, утицали су на стварање нове безбедносне политике ЕУ. До тада мало запостављена безбедносно одбрамбена димензија ЕУ, почиње да се убрзано развија и она постаје главни актер на глобалној безбедносној сцени. У почетку ограничен бројним проблемима, развој ЗБОП последњих година прераста у један од најдинамичнијих видова деловања ЕУ. У оквиру ње, ЕУ развија своје цивилне и војне капацитете за управљање кризним ситуацијама и спречавање међународних сукоба.

⁴ European Security and Defence Policy: the first ten years (1999-2009), 2010, 157-165.

Хипотетичку основу овог рада чине и следеће појединачне хипотезе:

- Развој безбедносне политике ЕУ уско је повезан са целокупним односима ЕУ, НАТО-а и САД-а

- Изградњом одбрамбених способности ЕУ, НАТО престаје да буде једини субјекат одговоран за европску безбедност. При томе треба нагласити да развој ЗБОП није довео у питање кључну улогу НАТО-а у европској одбрани, већ су тиме јасније дефинисани односи између две организације. На почетку 21. века, ови партнерски односи су интензивнији него што су били раније. Посебан нагласак се даје на развој заједничких капацитета.

- Нови изазови, претње и ризици по безбедност захтевају учешће Европских снага за брзу интервенцију у операцијама већих размера а не само у оружаним конфликтима ниског интензитета – хуманитарним акцијама, операцијама спасавања, укључујући и операције успостављања мира и спречавањ сукоба. Најопасније претње су транснационални тероризам у спрзи са неконтролисаним ширњем оружја за масовно уништење, етнички сукоби, еколошки проблеми, најаве идеолошких верских подела, различити облици организованог криминала. Ово су изазови за које се морају наћи одговарајућа средства и технике како би се међународна заједница ухватила у коштац са њима. Они захтвају спремност ЕУ, НАТО-а и САД да раде заједно да би остварили конхерентан приступ инстраној политици (и поред кључних разлика у ставовима ЕУ и САД по питању одговора на нове изазове).

РАЗВОЈ ЗАЈЕДНИЧКЕ БЕЗБЕДНОСНЕ И ОДБРАМБЕНЕ ПОЛИТИКЕ

Заједничка спољна и безбедносна политика ЗСБП

“Уколико жели да буде утицајна, Европској унији је неопходан свет којим управља свеобухватан ефективан мултилатерални систем”.⁵ Алваро Де Васконселос

Уговором о ЕУ уведена је и ЗСБП као њен други стуб. Она има за циљ очување заједничких вредности, јачање безбедности Уније, очување мира и међународне безбедности, промовисање међународне сарадње, развијање и консолидацију демократије и владавине права, као и поштовање људских права и основних слобода. Значајан допринос њеном развоју дали су председник Митеран (Fransoa Miteran) и канцелар Хол

⁵ Giovanni Grevi, Alvaro de Vasconcelos, (2008), *Partnerships for Effective Multilateralism*, EU Institute for Security Studies, стр. 24 и 25

(Helmut Josef Michael Kohl) предлогом да се организује међународна конференција о политичкој унији. Ова политика је постала саставни део ЕУ. Од 1993. године, Веће министара је усвојило велики број заједничких ставова о спољнополитичким питањима, почев од спречавања ширења нуклеарног оружја, преко борбе против тероризма па све до откривања и сузбијања организованог криминала. У том периоду је договорено више заједничких акција, укључујући операције разминирања у Африци и другим деловима света.

Значајни напредак у развоју ЗСБП-а остварен је уговором из Амстердама у коме су пренешене одредбе о ЗБОП. Настојало се да њиме ова политика добије на значају. Како би се ојачала способност ЕУ за решавање криза ван њене границе, у сарадњи са НАТО-ом створени су планови за покретање војних снага за брзо деловање. Ове снаге би допуниле постојеће могућности ЕУ, које се односе на полицијске акције, граничну контролу и цивилну хуманитарну помоћ. Овим уговором, Европско веће је овлашћено да усваја дугорочне заједничке стратегије за појдине земље или регије.

У неколико делова Уговора о ЕУ истичу се главни циљеви ЗСБП, а то су: очување општих вредности, темељних интереса и независности Уније, јачање сигурности саме ЕУ а самим тим и свих држава чланица, очување мира и јачање међусобне сигурности у складу са Повељом УН као и начела Хелсиншког завршног акта и циљева Паришке повеље, промоција међународне сарадње, развијање и јачање демократије и владавине права. Реч је о класичним циљевима који су први пут уведени у уговору. Ради њиховог остварења, ЕУ је усвојила одређене политичке акте:

- начелне и опште смернице за заједничку спољну и безбедносну политику
- заједничке стратегије
- заједничке подухвате и
- заједничке ставове (члан 12. Уговора о ЕУ)

Потреба за делотворнијом ЦФСП управо је проистекла из уверења да ће глас Европе у светским збивањима бити много виши уколико је усаглашен и јединствен.⁶

Више различитих тела је укључено у изради и спровођењу ЗСБП. Ту су Европско веће – које које доноси одлуке по питању спољних послова Уније. Представљање ЗСБП је у надлежности Европск тројице док Европски парламент има саветодавну и надзорну функцију. Он одлучује и о буџету за њено спровођење. У развоју ЗСБП је потпуно укључена и Европска комисија. Споразумом из Амстердама уведена је и нова институција Високог представника ЕУ за ЗСБП којем је задатак да помаже већу у питањима везаним за

⁶ R. Rummel, (1996) *“CFSP Strategic Areas of Innovation: Instruments and Contents”*, u: F. Algeiri, D. Rumberg, *Managing in Europe*, Bertelsmann Foundation Publishers, pp.209-220

циљеве ЗСБП, а нарочито кроз допринос формулисању и спровођењу политичких одлука. Важан механизам за имплементацију циљева ЗСБП представљају и Војни комитет ЕУ, Војни штаб, Радне групе састављене од експерата из земаља чланица ЕУ, мрежа европских дописника, Политички и безбедносни комитет, као и Комитет сталних представника.

Данас се спољна политика Европске уније може посматрати као резултат свих наведених дешавања и заједница које су настајале једна за другом, мењале се и унапређивале.

Процес настанка ЗБОП

Специфичност ЕУ као међународног актера огледа се управо у развоју ЗБОП. Први билатерални документ којим се настојло да се дефинише поље деловања ЗБОП била је Француско – Немачка декларација из Посадама (1. децембар 1998.године). За разлику од ове декларације, која ограничава улогу нове политике ЕУ само на регионалне кризе, декларација из Ст. Малоа указује на потребу да Унија постане глобални актер на светској сцени. Први конкретан корак у правцу изградње ЗБОП, учињен је на састанку у Келну 1999.године. Тада је истакнуто да ЕУ мора бити способна да делује самостално. Истовремено, Декларација Европског савета у Келну проширује област деловања ЕУ ван Петерсбуршких задатака.

САСТАНАК У СВ. МАЛОУ

Декларација из Св. Малоа (1998), за разлику од Потсдамске декларације, је много одређенија када су улоге и циљеви ЗБОП у питању. Чланица држава и влада Француске и Велике Британије су се договорили да ЕУ мора да учествује у потпуности на међународној сцени. То подразумева остваривање у пракси Уговора из Амстердама. С друге стране, истовремено, на Европско веће пада одговорност одлучивања о прогресивном развоју заједничке одбрамбене политике у оквиру ЗСБП. Све одлуке које се тичу Европског безбедносног идентитета у будуће неће бити везане за Западноевропску Унију, већ за ЕУ. С тим у вези, ЕУ би морала да има одговарајуће капацитете за предузимање аутономних акција. Тако би дала адекватан одговор на нове међународне кризе. Такође, мора се поштовати колективна одбрана држава чланица у случају угрожавања једне од њих. То би допринело јачању солидарности међу њима и бољим односима са НАТО-ом. Европа ће оформити и ојачати оружане снаге које ће врло брзо бити спремне да одговоре на нове изазове. То неће ни у ком случају бити дуплирање постојћих НАТО снага. Иако састанак није донео ништа ново у погледу европске одбране, имао је практичну вредност, јер је, након пуних осам година постхладноратовског периода, покренут процес чији ће крајњи резултат бити усвајање пројекта конкретних европских снага за брзу интервенцију.

САСТАНАК У КЕЛНУ

Први видљиви кораци стварања функционалне ЗБОП остварени су на састанку земаља чланица ЕУ у Келну (јун 1999), где су усвојиле Декларацију, наглашавајући да унија мора

бити способна за самостално деловање уз еопходност изградње капацитета, наравно, уз помоћ кредибилности војних снага. Декларациом самита је формално распуштена ЗЕУ а њене функције је преузла ЕУ. Ваља нагласити да ЗЕУ као регионална војно безбедносна организација западноевропских држава од маја 2005.године и практично више не постоји. Европска комисија створила је прве контуре органа ЗБОП са нагласком да ће основни задатак ових органа бити јачање војних капацитета ЕУ и управљање кризама дефинисаних Петерсбершким задацима. У складу са тим, Европска комисија образовала је три органа ЗБОП: Комитет за политичка и безбедносна питања, Војни комитет и Штаб ЕУ. С друге стране, област цивилног управљања кризама одређена је надлежностима које су прописане у Комитету за цивилне аспекте управљања кризама, на основу одлуке Савета министара из 2000. године. Овај орган има основну сврху да дозволи да цивилни и војни механизми управљања кризама међусобно сарађују. Чланице ЕУ су се договориле да ће у будућности радити на јачању националних билатералних мултилатералних полицијских снага ЕУ, да ће издвајати виш срдства за одбрану из националних буџета и интезивније радити на трансформацији оружаних снага. Велики корак ка институционализацији војних капацитета ЕУ, учињен је на састанку Европског савета у Хелсинкију (1999) на коме је дефинисан тзв. глобални циљ (Headline goal). Сврха одређивања глобалног циља је стварање војних механизма који ће на прави начин одговорити на међународне изазове безбедности.

САСТАНАК У САНТА МАРИА ДА ФЕИРИ

Након састанака у Келну и Хелсинкију, настављен је развој концепта европске одбране. На састанку који је одржан 19. и 20. Јуна 2000.године у Санта Марија да Феири, донет је закључак да је постигнут вдљив напредак по овом питању. У пројекат изградње европске одбране укључене су и земље кандидати за чланство у ЕУ, као и чланице НАТО-а које нису у саставу ЕУ.

Друга тема састанка била је успостављање сарадње ЕУ И НАТО-а у области европске одбране. Донет је закључак да је јако скупо и непотребно изграђивати потпуно самостални концепт европске одбране, стим пре, што је НАТО, пре састанка у Хелсинкију, усвојио програм којим се предвиђа преструктурирање сопствених снага у складу са новим безбедносним окружењем.

Договорено је успостављање *ad hoc* радне групе:

- за безбедносна питања
- за постизање компатибилности војних снага ЕУ и НАТО-а
- за доношење одлука које снаге ће НАТО ставити на располагање ЕУ

- за дефинисање перманентних облика заједничког НАТО-ЕУ аранжмана и војног деловања⁷

Трећа значајна одлука коју су челници ЕУ донели на састанку у Санта Марија де Феири, била је сагласност да се више пажње посвети јачању цивилног аспекта кризног менаџмента.

Одређена су четири приоритетна подручја за цивилно управљање кризама:

- полиција,
- јачање правне државе,
- јачање цивилног управљања и
- цивилна заштита⁸

Прихваћен је предлог тзв. Акцијског плана који би правно регулисао успостављање мера за јачање полицијске сарадње у оквиру европских снага. Овим планом је предвиђено да се до 2003. године оформи специјалан тим ЕУ који ће чинити 5000 полицајаца и 200 судија, јавних тужилаца и административно правних службеника, задужених за пружање помоћи дисциплинским снагама у кризним подручјима. Поред тога, државе чланице су требале да обезбеде до 1000 полицајаца са могућношћу њиховог слања на кризна подручја у року од 30 дана. Ове мисије би подразумевале спречавање унутрашњих сукоба и криза и пружање помоћи локалној полицији. Утврђени су основни принципи у процесу сарадње између ЕУ и НАТО-а који су требали да буду основа за институционализацију њихових односа:

- поштовање аутономије ЕУ у доношењу одлука у процесу консултација и сарадње
- одржавање консултација, сарадње и транспарентности у циљу одређења одговарајућег војног одговора у случају кризе
- важност различите природе две организације
- једнакост две организације у њиховој међусобној сарадњи
- одсуство дискриминације у погледу било које државе чланице у односима ЕУ и НАТО-а⁹

⁷ Santa Maria da Feira, European Council Presidency Report, June 19-20,1999

⁸ Вукчевић, Дејана (2008), *Безбедност и Европска Унија*, Институт за политичке студије, Београд

⁹ Вукчевић, Дејана (2008), *Безбедност и Европска Унија*, Институт за политичке студије, Београд

САСТАНАК У НИЦИ

Један од главних разлога доношења Уговора из Нице јесте потреба решавања питања институционалног прилагођавања ЕУ новом проширењу Уније. Наиме, владе земаља чланица су се сложиле да постоји реална потреба да се трансформишу институције како би се повећао број чланица са 15 на 27. Међутим, начини на који су званичници желели да се те реформе остваре били су различити. Тадашњи француски председник Жак Ширак (Jacques René Chirac) заговарао је идеју да се смањи моћ Европске комисије у корист Савета ЕУ. Са тим се није слагао њен председник у то време, Романо Проди (Romano Prodi). Министар спољних послова Немачке, Јошка Фишер (Joseph Martin Fischer) је предложио стварање парламентарне Европске федерације. На седници Европског савета у Ници, почетком децембра 2000. године, донет је споразум о измени процеса доношења одлука унутар ЕУ. Уговор из Нице потписан је 23. фебруара 2001. године а ступио је на снагу 1. фебруара 2003. године. И поред бројних недостатака отворио је врата новим чланицама. Уговором из Нице поновљена је и одредба којом се потврђује да одредбе о одбрамбеној политици “неће бити препрека за развој ближе билатералне сарадње између две или више држава чланица у оквиру БЕУ и НАТО-а у мери у којој таква сарадња није у супротности или не спречава сарадњу предвиђену у оквиру ЗСБП.”¹⁰

Уговор садржи измене:

- Уговора о Европској унији, (Уговора из Маастрихта), којим је утемељена Европска унија,
- Римских уговора, којима су утемељене Европска економска заједница и Европска заједница за атомску енергију.

Уговор из Нице садржи и седам анекса који се односе на:

- Протокол о проширењу ЕУ,
- Декларацију о проширењу ЕУ
- Декларације о квалификованој већини и блокирајућој мањини у контексту проширења,
- Декларацију о месту одржавања ЕВ,
- Декларацију о будућности Уније,
- Протокол о статуту Европског суда,
- Измене Протокола о привилегијама и имунитетима,

¹⁰ Чавошки, Александра (2006), Правни и политички поредак Европске Уније, Службени гласник, Београд

- Нацрт Протокола о финансијским последицама престанка Уговора о оснивању Европске заједнице за угаљ и челик као и успостављању и вођењу истраживачког фонда за угаљ и челик.¹¹

Декларацијом о европској безбедносној и одбрамбеној политици коју су усвојили ЕУ и НАТО подржана је европска безбедносна и одбрамбена политика и истакнуто је да НАТО и даље остаје основа колективне безбедности својих чланица. Наглашен је принцип партнерства, који подразумева да се ЕУ и НАТО међусобно допуњују.

Постоје подаци да је састанак у Ници био најдужи у историји ЕУ. Трајао је четири дана и ноћи исматра се једним од камена темељаца Европских снага за брзу интервенцију

Многи Европљани, нарочито британски премијер Тони Блеру (Anthony Charles Lynton Blair), уверили су се у чињницу да Европа мора побољшати своје одбрамбене способности или ће у супротном заувек зависити од САД. Зато су на самиту у Хелсинкију децембра 1999.годне, челници ЕУ донели одлуку о стварању Европских снага за брзу интервенцију (European Rapid Reaction Force ERRF). Оне би бројале 60 хиљада људи а требале су бити формиране до 2003.године. Рок за њихову мобилизацију је максимално 60 дана и морале би бити способне да делују најмање годину дана на одређеном подручју. Тиме неће бити формирана европска војска, већ би те снаге требало да представљају средство ЕУ када је потребно да се употребе сопствене снаге за решавање неке кризе. Оне би представљале најважнији део ЗБОП и биле би фокусиране, пре свега на спровођење Петерсбуршких циљева. Касније ће се јавити потреба за трансформацијом ових снага, јер ће Европљани схватити да се кључне претње евроатланској сигурности налазе изван граница Европе.

Кључне институције у оквиру ЗБОП

Главне политичко-војне институције у оквиру ЗБОП су следеће:

ЕВРОПСКИ САВЕТ

Европски савет (The European Council)¹² – је један од најважнијих органа ЕУ који усмерава њен развој и функционисање. Он доноси, пре свега, политичке одлуке које имају далекосежне последице, како за унутрашње функционисање ЕУ, тако и за њено деловање на међународној сцени. Чине га шефови земаља чланица, министри спољних послова и председник Европске комисије. Од 1975.године, на иницијативу тадашњег француског председника Валери Жискара де Естена (Valéry Marie René Giscard d'Estaing), Европски савет се састаје најмање два пута годишње и тада се расправља о питањима значајним за Унију. На састанцима Европског савета се разматрају кључна питања узета за спољну, безбедносну и унутрашњу политику ЕУ, а закључци са тих састанака се објављују у виду саопштења и имају улогу смерница за рад институција ЕУ. Председник савета је

¹¹ Динан Д., Мењање Европе – Историја Европске уније, (2010) Службени гласник, Београд

¹² <https://www.consilium.europa.eu/european-council>

најзначајнија улога и на тој функцији се сваких шест месеци мењају председници држава које представљају ЕУ.

Европски савет одлучује шта је „стратешки интерес ЕУ“ и дефинише „основне смернице“ и „стратешке линије“ у вези са ЗСБП (чланови 22. и 26. УОЕУ). Према одредбама Уговора из Амстердама, Европски савет је орган који је центар политичког одлучивања и он дефинише опште принципе ЗСБП и одређује политички оквир за доношење одлука у оквиру ЗБОП.

САВЕТ ЕУ

Савет Европске Уније (The Council of the European Union)¹³ – је најважнији орган у законодавној процедури Уније. Чине га министри који представљају владе из сваке земље чланице. Ова институција представља интересе држава. Његов састав зависи од природе питања која се разматрају (постоји девет различитих састава). Тако на пример, ако је реч о заштити животне средине, њега чине министри чланица задужени за еколошка питања, ако се расправља о питањима везаним за унутрашњу политику, онда Савет чине министри спољних/унутрашњих послова. Постоји и Генерални савет, тј. Савет ЕУ за опште и спољне послове кога чине министри иностраних послова. Они истовремено имају улогу координатора рада осталих секторских савета. Овај савет је одговоран за целокупну организацију ЗСБП ЕУ. Њиме председава Председништво савета. Оно је одговорно за извршење одлука везаних за ЗБОП. Одлуке се у савету доносе једногласно или квалификованом већином. Састанци се одржавају једном месечно а по потреби и ванредно. Значајну улогу у раду савета има Комитет сталних представника (Committee Permanent Representatives или на француском COOPER). Њега чине представници држава на нивоу амбасадора. Политици европске безбедности и одбране доприноси политички и безбедносни одбор који чине 27 држава чланица по спољним и питањима међународне животне средине.

ЕВРОПСКИ ПАРЛАМЕНТ

Европски парламент (The European Parliament)¹⁴ – је орган ЕУ са највећим легитимитетом и највећим демократским карактером. Раније је био познат под називом Европска народна скупштина. Заједно са Саветом ЕУ чине највеће законодавно тело унутар Уније. Посланици Европског парламента се бирају непосредно од стране грађана ЕУ како би заступали њихове интересе. Најважније улоге парламента су законодавна, буџетска и надзорна. Парламент је базиран у три различита града – у Стразбуру, који је званично и његово седиште и ту се одвојају редовне седнице, у Бриселу, где се одвијају додатне седнице и састанци одбора и у Луксембургу, где се налази секретаријат Европског парламента. У последње време јавља се захтев да се седиште Европског парламента премести у Брисел, будући да је тамо смештена већина институција ЕУ. За све активности парламента вођа је председник парламента коме помаже још 14 подпредседника. Европски парламен представља грађане ЕУ. Када је питању европска одбрана и безбедност,

¹³ <https://www.consilium.europa.eu › council-eu>

¹⁴ www.europarl.europa.eu

Парламент може да има свој став и да даје савте и препоруке Савету, а једном годишње разматра извештај о раду и развоју ЗБОП.

Високи представник треба да „консултује Европски парламент око главних питања” у вези са ЗСБП и ЗБОП, и да осигура да ће се ставови ове институције „узети у обзир” (члан 36. УОЕУ). Такође, Европски парламент неформално утиче и на функционисање ЗСБП кроз међупарламентарне делегације за односе са парламентима трећих земаља и међународним организацијама.

Посланици се у ЕП групишу зависно од програмске или идеолошке блискости, а не националне припадности. Нека од основних овлашћења ЕП су: разматрање предлога Европске комисије, учествовање у доношењу прописа путем поступка саодлучивања са Саветом ЕУ, именовање и разрешење чланова Европске комисије, право упита у вези са радом Комисије и Савета ЕУ, подела овлашћења у доношењу годишњег буџета и надзор над његовом применом заједно са Саветом ЕУ. Улога ЕП је значајно ојачана Уговором из Амстердама (1997).

ЕВРОПСКА КОМИСИЈА

Европска комисија (The European Commission)¹⁵ – је најважнија извршна институција ЕУ. Чине је председник и 27 чланова који се незванично називају комесарима. А седам од њих су подпреседници. Уговором из Нице предвиђено је да свака земља има свог комесара у Комисији, све до последњег проширења на 27. држава чланица. Тада се овај систем замењује системом ротација. Комсари су најчешће политичари који имају велики углед у Европи и свету и они заступају наднационалне интересе Комисије и Уније. Бира их Савет министра на период од пет година а потврђује Европски парламент. Чланови Комисије морају да делују у складу са интересима саме ЕУ и њима је забрањено ангажовање на било којим другим пословима. Области надлежности комесара су бројне: проширење, привреда и информатика, саобраћај и енергетика, пореска политика, трговина, спољни послови, буџет, правосуђе и др.

Комисија има задатке да припрема предлоге закона које касније потврђује Савет, примењује начела заједничке политике ЕУ и контролише њихово спровођење, нагледа примену европског права и распоређује буџетска средства. Званични језици који се користе у раду Комисије су Енглески и Француски. Седиште Европске комисије налази се у Бриселу, а она има канцеларије и у Луксембургу, као и представништва у свим државама чланицама ЕУ и делегације у трећим земљама.

На челу Европске комисије налази се председник Комисије, коме у раду помажу два подпреседника. Комесарима помажу шефови кабинета. Свака држава чланица има по једног комесара, који се ступањем на дужност обавезује да ће радити у интересу ЕУ, а не у

¹⁵ [https://europa.eu > about-eu > institutions-bodies](https://europa.eu/about-eu/institutions-bodies)

националном интересу. Европска комисија бира се на пет година, државе чланице споразумно бирају комесара, а Европски парламент мора потврдити њихов избор.¹⁶

ПОЛИТИЧКО БЕЗБЕДНОСНИ КОМИТЕТ

Политичко безбедносни комитет (Political and Security Committee)- чине амбасадори сваке земље чланице. Комитет се састаје два пута недељно и води све послове везане за ЗБОП. Основне функције овог комитета су спровођење развоја и планирање, управљање кризама и предлагање политичких савета Европском савету. Његов задатак је да прати и анализира међународне догађаје, оцени који је од њих релевантан за ЗБОП како би предложио савете Савету министра спољних послова и на основу анализа, препоручио одговарајућу одлуку о даљим политичким правцима. Овај комитет представља и место где различите институције, које длују у оквиру ЗБОП и ЗСБП, размењују информације. За своје поступке одговоран Европском савету и Савету за опште послове ЕУ.

ВОЈНИ КОМИТЕТ ЕУ

Војни комитет Европске Уније (Military Committee) - је врховно војно тело Савета ЕУ у чијј су надлежности консултација и сарадња између држава чланица у областима попут спречавања сукоба и управљање кризама. Чине га начелници генералштабова чланица ЕУ. Руководиоца имнује Савет на мандатни период од 3 године. То мора бити адмирал, тј. генерал са четири звездице. Овај комитет је одговоран за војно усмеравање свих одбрамбених активности које предузима ЕУ. У односу на ПБК, ВК има саветодавну улогу а издаје и наређења начелнику војног штаба за израду нацрта стратегијских војних опција. МЦ разматра нацрте, оцењује их и тако оцењене прослеђује ПБК-у. Након одобрења војних опција од стране Савета ЕУ, Војни комитет наређује оперативном команданту израду нацрта плана акције. председавајући Војног комитета је уједно и потпарол Комитета и војни саветник ХР ЗСБП.

ВОЈНИ ШТАБ

Војни штаб (Military Staff) – је основни орган за војну експертизу кога чине око 200 официра. Он има функцију анализирања и планирања у складу са Петерсбуршким задацима. Конкретни задаци овог штаба су рано упозоравање, процена положаја и стратегијско планирање. Он представља неку врсту везе између Војног комитета и војних срдстава која су на располагању ЕУ. За његову пуну ефикасност, потребно је да буде у сталном контакту са националним војним штабовима и НАТО-ом.

Војни штаб је генерални директорат унутар већа генералног секретаријата и представља једну сталну интегрирану војну структуру унутар ЕУ. У оквиру Војног штаба постоје: Сектор за планирање и политику, Сектор за обавештајни рад, Сектор за операције и вежбе, Сектор за логистику и ресурсе, Сектор за комуникације и информациони систем,

¹⁶ Blomberg, Elizabeth, Cram, Laura and Martin, David. (2003) „The EU’s Institutions” in Blomberg, Elizabeth and Stubb, Alexander (eds. The European Union-how does it work? pp. 42–67. Oxford and New York: Oxford University Press

Цивилно-војни сектор, Извршни сектор, као и Сектор ЕУ при главном штабу НАТО снага у Европи (овај сектор доприноси пуној транспарентности односа између НАТО-а и ЕУ и обједињује њихово стратешко партнерство у руковођењу кризним ситуацијама.

Војне снаге којима располаже ЕУ су: Европске снаге за брзо реаговање и Борбене групе ЕУ. У прву категорију спадају јединице као што су Еврокорпус (ЕУРОКОРПС); Мултинационалне снаге групе чланица ЕУ – Европске снаге (ЕУРОФОР); Европске поморске снаге (ЕУРОМАФОР); Европска ваздухопловна група (Еуропеан Аир Гроуп-ЕАГ) и сл. Борбене групе ЕУ се састоје од 1500 војника и могу бити покренуте у року од 5 до 10 дана, након што Савет ЕУ донесе одлуку. ЕУ данас на располагању има 15 борених група а у може да пошаље истовремено две борбене групе. У зависности од контекста, мисије борбених група могу бити операције спајања када је потребно да се оснаже снаге које се налазе на терену, операције иницијалног и брзог уласка и самосталне операције.¹⁷ Стварањем борбених група, ЕУ је на неки начин послала поруку да је спремна да подигне своје капацитете и улогу у кризном менаџменту, односно да је вољна и способна да се суочи с кризама ван своје територије.

Међутим, свакој војној акцији претходи политичка воља и консензус држава чланица. „Либијска криза“ је била прилика да ЕУ покаже међународној заједници како је способна да сама, на адекватан начин, реши проблем у Медитерану. То су од ње очекивале Сједињене Америчке Државе и НАТО. Адекватна реакција је изостала због различитог става држава чланица чиме је још једном показано да, ни поред свих институционалних аранжмана, ЕУ није јединствен политички ентитет, већ да је дубоко фрагментирана.

КОМИТЕТ ЗА ЦИВИЛНЕ АСПЕКТЕ УПРАВЉАЊА КРИЗАМА

Комитет за цивилне аспекте управљања кризама (Committee for Civilian Aspects of Crisis Management) - највише је саветодавно цивилно тело основано за непосредно разматрање цивилних питања ЗБОП. Њега чине представници држава чланица, који су експерти или имају значајно искуство у раду националних цивилних тела за ванредне ситуације или међународно искуство у реаговању на кризе а нису војна лица. Основни задатак овог комитета је да пружа информације, формулише препоруке и даје мишљења политичко – безбедносном комитету о цивилним аспектима управљања кризама.¹⁸ Са повећањем значаја и све већим бројем операција које су црпеле цивилне капацитете, Савет ЕУ је 2007. године донео одлуку о промени институционалних механизма за управљање цивилним аспектима операција и креирао је Центар за цивилно планирање и руковођење који је касније постао део Европске службе за спољно деловање.¹⁹ Центар за цивилно планирање и руковођење је стална, интегрисана операциона цивилна команда првенствено намењена за планирање, развој, вођење и надгледање цивилних мисија у оквиру ЗБОП, под стратегијским усмеравањем и управљањем Политичко – безбедносног комитета. Од 2011. Центар за цивилно планирање и рувођење је део организационе структуре Европске

¹⁷ Lindstrom, G. (2007) Enter the EU Battlegroups, Chaliot Paper ,no. 97, EUISS, Paris, pp. 18–19

¹⁸ Committee for Civilian Aspects of Crisis Management (CivCom)

¹⁹ Европска служба за спољно деловање служи као министарство спољних послова и дипломатска служба Уније. Високи представник је шеф службе, састављене од стручног особља прослеђеног из Савета, држава чланица и Европске комисије. ЕУ има делегације у већини земаља широм света и оне су део ЕЕАС-а.

службе за спољно деловање .Сама служба има улогу средишта спољнополитичког апарата Уније, подељеног на географске и функционалне целине, док њене делегације у трећим државама и међународним организацијама имају улогу дипломатске мреже.

ДИРЕКТОРАТ ЗА УПРАВЉАЊЕ КРИЗАМА И ПЛАНИРАЊЕ

Директорат за управљање кризама и планирање је цивилно-војна структура ЕЕАД одговорна за стратегијско планирање и цивилних и војних операција у оквиру ЗБОП. Он је успостављен ради унапређења и интегрисања стратегијског планирања мисија на политичко-стратегијском нивоу. Првенствени задатак који има је да ојача способност и јединство цивилно-војних сегмената ЗБОП у планирању мисија и одговора на кризе. Његове надлежности се односе и на области разоружања, контроле извоза наоружања, контролу режима санкција и борбу против тероризма и организованог криминала.

Успешност ЗБОП

Задаци ЗБОП се стално унапређују и обухватају различите видове деловања на безбедносне ризике и у цивилној и у војној области. Управо због тога се задаци ЗБОП не могу одвојити на чисто цивилне и чисто војне. Они се односе на следеће аспекте: првенција конфликта: очување мира; стабилизација након конфликта; разоружавање, демобилизација и реинтеграција; борба против тероризма; развијање капацитета за полицијске цивилне снаге које учествују у мисијама ЕУ; унапређење људских и институционалних капацитета за успостављање и спровођење владавине закона путем цивилне мисије; подршка трећим земљама у реформи сектора безбедности; цивилно и војно менторство, праћење и саветовање структура трећих земаља у циљу унапређења безбедносне ситуације и самоодрживости; хуманитарни и задаци спасавања; заштита цивила кроз стварање и одржавање групе експерата, која се може упутити у мисију у року од седам часова, и интервенционих тимова до две хиљаде људи, који се могу упутити у веома кратком року. Безбедносне операције и мисије ЕУ допринеле су унапређењу ЗБОП. Европска унија је показала да је у стању да се активно ангажује у безбедносним питањима било свуда у свету, било да је реч о војним или цивилним операцијама и мисијама. Европска унија је, у склопу своје Заједничке безбедносне и одбрамбене политике до 2009. године познате као Европска безбедносна и одбрамбена политика од 1999. године до данас имала преко 30 мисија, од чега су половина биле војне, а половина цивилне. Петнаест операција је тренутно у току, док је осталих петнаест завршено. У овом моменту Унија има 16 мисија од којих 10 цивилних на три континента континента (Косово, Украјина, Грузија, Нигер, Мали, две мисије на палестинским територијама, Авганистан, Сомалија и Либија) са око 2500 запослених и буџетом од 200 милиона евра и 6 војних у којима је ангажовано преко 5000 војних, полицијских и цивилних стручњака на 3 континента.

Слика преузета са: https://eeas.europa.eu/headquarters/headquarters-homepage/430/military-and-civilian-missions-and-operations_e

ЦИВИЛНЕ МИСИЈЕ

Цивилне мисије играју велику улогу, која непрестано расте, у ангажовању ЕУ за глобални мир и безбедност. Оне могу да пруже помоћ, заједно са другим инструментима ЕУ, у одговарању на широк спектар безбедносних изазова у партнерским земљама, укључујући нерегуларне миграције, хибридне претње, тероризам, организовани криминал, контролу граница и поморску безбедност, као и спречавање и борбу против насилног екстремизма.

Мисија ЕУПМ у БиХ (EUPM- European Union Police Mission)

Активнији приступ ЕУ у БиХ развио се након спровођења цивилне полицијске мисије (ЕУПМ, 2003) у оквиру ЗБОП²⁰. То је била прва цивилна операција у Босни и Херцеговини. Успостављена је 11. Марта 2002. године. Заповедништво је било смештено у Сарајеву а остатак снага распоређено је на двадесет и четири различите локације широм БиХ. Мисија је званично отпочела 31. децембра исте године. Ангажовано ј 500 полицијских службеника од којих је 80% било из држава чланица ЕУ а остатак од 20% представљали су припадници из осталих земаља које су биле заинтересоване за учшће у овој мисији. Примарни циљ мисије био је очување мира у БиХ. Створене су мултиетничке полицијске снаге чији је главни задатак био очување реда и мира. Извршена је деполитизација полицијских снага и успостављена је контрола над њиховим радом. У важне циљеве ове мисије убројили су се и борба против организованог криминала и корупције. У договору са Високим представником за БиХ усвојена је стратегија по којој су службеници ЕУПМ пружили помоћ локалној полицији у акцијама на трену а истовремено су допринели јачању њихових логистичких потреба. Предвиђено је и повећане личних доходака. Основана је и Агенција за борбу против организованог криминала и корупције. ЕУПМ је оформио и неколико програма у оквиру којих ће се реализовати дефинисани циљеви. Поред осталих, треба поменути и Полицијски програм за криминал који је подразумевао стварање модернијих, мултинационалних полицијских снага, адекватно опремљених техничким средствима, са задатком сузбијања различитих криминалних активности. Други, али не мање важан је Правни програм за криминал који је имао за циљ

²⁰ Дејана, Вукчевић, (2013). „Европска Унија као стратешки актер”, Београд, стр. 72.

стварање независног тела које ће представљати везу између полиције и законодавних органа БиХ. ЕУПМ-а је имала намеру да успостави трајну интерну контролу полицијских снага и свих тела и агенција задужених за спровођење закона на локалном и државном нивоу. Контрола се темељила на мјународном праву, поштовању људских права и демократских принципа. Покренути су и Програм за контролу државних граница, Програм за одржавање авног реда и мира и сигурности, као и Програм за заштиту података и поверљивих информација. Вечи део ове мисије финансирала је сама ЕУ из свог буџета а део трошкова сносиле су и саме земље које су учествовале у мисији. Чланице ЕУПМ-а су 33 земље, односно 27 држава чланица ЕУ те Исланд, Канада, Норвешка, Швицарска, Турска и Украјина. Мисија је успешно завршена крајем 2005.године под управом специјалних представника Еу и УН за БиХ. ЕУ је, на захтев власти БиХ, одлучила да понови мисију у којој је учествовало око 200 међународних службеника и она је трајала две године (од јануара 2006 до краја 2008.године). На крају је мисија продужена до 31. децембра 2009.године.

Операција Проксима у Македонији (Proxima)

Децембра, 2003.године, након Конкордије (војна мисија ЕУ у Македонији) ЕУ је у наставила са цивилном мисијом под именом Проксима.²¹ Европски полицијски стручњаци, којих је било око две стотине, имали су задатак да допринесу бољој граничној контроли коју су преузели од војске, као и да пруж помоћ у реформи полиције и процесу децентрализације. Њихова улога састојала се од надзора и саветовања македонских полицајаца и пружања помоћи у откривању и спречавању разних видова организованог криминала. Заповедништво операције налазило се у Скопљу, док су остале локалне јединице биле распоређене у локалним срединама и континуирано повезане са министарством унутрашњих послова. После замене војне, цивилном операцијом, није дошло до измене главног стратегијског циља а то је очување мира и стабилности у Македонији, како би се створили предуслови за успешну имплементацију Охридског споразума. Припадници полицијских снага, у оквиру ове мисије, радили су на програмима реформе целокупног министарства унутрашњих послова, оспособљавања пограничне полиције за ефикасно и брзо деловање, прекограничне полицијске сарадње и др. Највише припадника полиције било је стационирано у већим градовима попут Скопља, Тетова, Куманова, Гостивара и Охрида. Мисија је окончана у децембру 2005.године.

Полицијска мисија у ДР Конго (EUPOL Kinshasa)

Европско веће је децембра 2003. године одлучило и да подржи акцију УН у ДР Конго (ЕУПОЛ Киншаса), нарочито План успостављања Интегрисане полицијске јединице (ИПЈ) која ће окупити представнике свих политичких партија у Конгу. ИПЈ пројекат је спроведен у три фазе. Најпре се радило на стварању тренинг центра и обезбеђивању основне опреме, затим на оспособљавању будућих чланова ИПЈ и на крају, њиховом размештању на одређено подручје. Комисија је била одговорна за прве две фазе. Како би се контролисале распоређене полицијске снаге, Европско веће је одлучило да у јануару

²¹ Опширније о свим операцијама овде наведеним видети у : Ејдус, Филип, (2010), *Речник европске безбедности*, Центар за цивилно-војне односе, Београд

2005.године, у оквиру ЗБОП пружи помоћ мисији у виду саветовања. Вођа мисије, Адилио Цустодио (Adilio Custodio) и његов тим који су чинили тридесет полицијских службеника су остали у Киншаси до краја изборног периода. Главни задатак мисије био је да се побрине да ове полицијске јединице делују у складу са међународно признатом праксом. Ова мисија је трајала до јуна 2007.године. Мандат мисије ЕУПОЛ ДР Конго под окрљем ЕУ почео је у јулу 2007.године и планирано је да траје до 2009.године, али се њен мандат продужио до јуна 2010.године. Основни циљ мисије био је да пружи помоћ у реформисању полицијског и правосудног сектора, а самим тим и успостављање професионалне, мултиетничке полиције у ДР Конго. У складу са својим ангажовањем, припадници ЕУПОЛ-а су пружали савете и директно помагали властима Конга.

Мисија владавине права у Грузији (EUJUST Themis)

16. јула 2004.године, ЕУ је почела мисију успостављања владавине права у Грузији. Ово је била прва операција ЕУ у оквиру ЗБОП која се односила на успостављање владавине права. У оквиру ове мисије, људи са великим искуством у једној таквој области, пружили су помоћ, вршили надзор и деловали као саветодавно тело министрима и надлежним особама на нивоу централне власти. Водећа земља у овој операцији била је Литванија, јер је имала људе који су познавали руски језик а и саму Грузију. Главни циљ ове операције био је пружање потпоре грузијским властима у одређивању приоритетних изазова у домену кривичног права, као и убрзање процеса реформе на оовим просторима. Мисија је успшно завршена 14. јула 2005.године.

Мисија граничне подршке у Молдавији и Украјни (EUBAM)

Председници Молдавије и Украјне су 2. јуна 2005.године у заједничком писму затражили од ЕУ додатну подршку у развоју капацитета контроле граница, укључујући и царину дуж целе границе између ове две земље. Тако је, 7. октобра 2005.године, потписан Меморандум о разумевању о Мисији помоћи ЕУ око граничних питања. Главни циљ ове мисије био је спречавање сваког вида кријумчарења, трговине људима и царинских превара. То је постигнуто пружањем адекватне обуке службеницима на украјнско-молдавској граници у оквиру царинског система. Мисија је успешно спровођена у блиској сарадњи са тимовима Специјалног представника ЕУ у Молдавији који су имали и подршку додатног броја стручњака за питања која се односе на границу. Седиште мисије The European Union Border Assistance Mission to Moldova and Ukraine (EUBAM) налазило се у Одеси и укупно је учествовало 200 људи. Првобитно је планирано да мисија траје две године, али је њен мандат продужен до новембра 2009.године. Унапређен је систем процене пограничне безбедности и постигнут је значајан напредак у борби против корупције.

Мисија интеграције владавине права у Ираку (EUJUST Iex)

Мисија интеграције владавине права у Ираку (EU Integrated Rule of Law Mission for Iraq – EUJUST Iex) је још једна цивилна операција ЕУ покренута у оквиру ЗСБП. Након позива тадашњег премијера прелазне владе Ирака, Ибрахима ал Џафарија (Ibrahim al-Jaafari), ЕУ је 1. јула 2005.године почела операцију обуке ирачких правника у правним органима. Главни

циљ мисије био је јачање улоге закона промовисање културе поштовања људских права у Ираку. Истовремено, обезбеђено је професионално усавршавање запослених у правосудном систему кривичног права. Организоване су трибине и семинари на којима је многим пружена могућност учења и демонстрације добре владавине права, поштовања етничких и религијских разноликости и подизање свести полазника о месту жена у демократском правном систему. Ово је била прва мисија ЕУ на пољу правосуђа. Мисија је завршена 30. Јуна 2010.године (након што је три пута продужавана 2006, 2007 и 2009.године).

Мисија надзора у Ачеу (АММ)

ЕУ је 2005.године, уз помоћ Норвешке и Швајцарске покренула мониторинг мисију у Ачеу (Индонезија). Главни циљ ове мисије био је да надгледа имплементацију различитих аспекта Меморандума о разумевању, потписаног 15. августа 2005.године, између Владе Индонезије и Ослободилачког покрета АЦХЕА (ГАМ). Ова мисија постала је оперативна 15. септембра исте године, када је почело и разоружавање чланова ГАМ-а и премештање паравојних формација и полиције. Надгледано је и стање у области људских права. Операција је бројала 250 контролора од којих је чак 100 било из земаља чланица АСЕАН-а (Асоцијација југоисточних азијских нација). Инсистирало се на неутралности и у ни једном моменту није фаворизован интерес било које стране. Мониторинг мисија је усшно завршена 15. децембра 2006.године.

Полицијска мисија на територији Палестине (EUPOL COPPS)

14. новембра 2005.године, Веће ЕУ је успоставило полицијску мисију на територији Палестине, а под окрљем ЗБОП (ЕУПОЛ КОПС). Она је део сталних напора ЕУ да усмерених на успостављање и одржавање мира на Блиском истоку. Операција је отпочела 1. јануара 2006.године са мандатом од три године. Циљ ове мисије биле су реформе на Палестинским територијама и пружање помоћи палестинским властима у стварању одрживих и фикасних полицијских решења.

Мисија пограничне помоћи ЕУ на прелазу у Рафху на територији Палестине (EUBAM Rafah)

15. новембра 2005. године, израелске и палестинске власти су склопиле Споразум о кретању и приступу, укључујућ и договор о прелазу Рафаху на подручју Газе где просечно дневно границу прелази 1500 људи.²² Веће ЕУ је, 21. новембра исте године, подржало овај договор и прикључило се као трећа страна предвиђена споразумом. С тим у вези, ЕУ је послала мисију помоћи са задатком надгледања и контроле тог дела територије.

Полицијска мисија ЕУ у Афганистану (EUPOL AFGHANISTAN)

Средином јуна 2007. године, ЕУ је покренула полицијску мисију у Афганистану (EUPOL AFGHANISTAN). Главни циљ ове мисије био је пружање доприноса

²² <http://www.eubam-rafah.eu/>

успостављању одговарајућих ефикасних цивилних полицијских прописа на овом подручју, наравно у складу са међународним стандардима. Основни задатак мисије био је надгледање и контрола, обука и саветовање на нивоу афганистанског министарства унутрашњих послова. Нарочита пажња у процесу реформе, посвећена је јачању институција за истрагу кривичних дела. Поред тога, мисија је била усмерена и на јачању обавештајног полицијског сектора, као и примену стратегије борбе против корупције.

Војно-полицијска мисија ЕУ у Африци (African Union in Darfur)

На молбу Афричке уније, 18. јула 2005.године, ЕУ је отпочела са цивилно-војном подршком Мисији Афричке уније у Судану АМИС II. АУ је желела да повећа број особља АМИС I мисије са три хиљаде на седам хиљада људи. Главни циљ ове мисије био је да се пружи подршка напорима афричке владе да реше кризу у регији Дафур у Судану. Тачније, она је захтевала кохерентну и ефективну помоћ АУ од стране чланица ЕУ, при чему АУ задржава право вођења читаве операције. Ова операција је једна од најкупљих мисија ЕУ која је подразумевала цифру од 130 милиона евра за војне трошкове и још милијарду евра у хуманитарној помоћи.

Мисија владавине права на Косову (EULEX KOSOVO)

Мисија владавине права на Косову је највећа цивилна мисија у оквиру ЗБОП. Као главни циљ, ова мисија је имала пружање помоћи власима на Косову да успоставе владавину права. То се, пре свега односило на полицију, правосуђе и царину. Мисија је свој рад отпочела фебруара 2008.године а потпуно оперативна је постала у априлу 2009.године.

У овој мисији учествују све чланице ЕУ, али и Швајцарска, Турска, Норвешка, САД и Канада. Мисија је подређена институцијама у Бриселу. Мандат мисије продужен је до 2020. године.²³

Она није заменила мисију УН на Косову, већ је имала задатак да пружи помоћ, саветује, води и надгледа изградњу локалних институција власти, уз нека додатна извршна овлашћења у појединим надлежностима. Кључни приоритети били су заштита права мањинских заједница и борба против организованог криминала. Седиште мисије је у Приштини.

Мисија подршке реформе сектора безбедности у Републици Гвинеја – Бисао (EU SSR Gvineja Bisao)

Савет ЕУ је у оквиру ЗБОП, у фебруару 2008.године успоставио мисију подршке реформи сектора безбедности у Републици Гвинеја Бисао. Мисија је покренута у складу са заједничким ЕУ-Африка стратешким партнерством, које је усвојено децембра 2007. године на Евроафричком самиту у Лисабону. Њен главни задатак био је да локалним властима пружи помоћ у спровођењу реформи сектора безбедности како би допринела

²³ European Union Rule of Law Mission in Kosovo

стварању услова за примену Националне стратегије за реформу сектора безбедности, коју су власти Републике Гвинеје Бисао усвојиле у новембру 2006.године. У мисији су учествовали војни и цивилни саветници који су ангажовани у војсци, морнарици, полицији, тужилаштву и др. Требало ја да мисија траје годину дана али је она продужена до 30. новембра 2009.године, како би сви задаци били испуњени.

Мисија ЕУ у Нигерији (EUCAP Sahel Niger)

Мисија у Нигерији је цивилна мисија ЕУ под мандатом ЗБОП, која је покренута на захтев нигеријске владе 2012. године. Суштина мисије је да пружи савете и обуку нигеријским властима у јачању њихових капацитета. Циљеви ове мисије јесу пружање помоћи властима Нигерије у развоју оперативне стратегије безбедности, помоћ у развоју капацитета за борбу против тероризма и организованог криминала. Како би се остварила ова два циља неопходно је унапређивање људских ресурса, кроз обуку и логистику.²⁴

Мисија ЕУ у Малију (EUCAP Sahel Mali)

Мисија ЕУ у Малију је цивилна мисија ЕУ која је започета 2015. године на позив владе Малија, како би им се пружила помоћ у успостављању власти на територији целе државе. Мисија је обезбедила стручњаке за саветовање и обуку, за полицију, жандармерију и националну гарду како би се подржале реформе у сектору безбедности.²⁵

Мисија ЕУ у Либији (EUBAM LYBIA)

Савет ЕУ 2013. године донео је одлуку о покретању цивилне мисије у оквиру ЗБОП ЕУ. Сврха ове мисије је пружање помоћи либијским властима у управљању границама. Ова мисија помаже либијским властима на оперативном и стратешком нивоу. Рад се спроводи кроз саветовање и обуку либијских колега у јачању граничних служби. На стратешком нивоу мисија помаже либијским властима да формира радне групе за управљање границом како би се успоставила боља координација између поморских снага, полиције, царине и свих агенција које су укључене. Због безбедносне ситуације мисија делује из Туниса од 2014. године.²⁶

Мисија ЕУ у Ираку (EUAM Iraq)

Мисија ЕУ у Ираку је саветодавна мисија ЕУ у Ираку успостављена 2017. године. Ирачка влада тражила је савет о томе како да спроведе реформу цивилног сектора безбедности. Суштина ове мисије је пружање помоћи Канцеларији саветника за националну безбедност и Министарству унутрашњих послова о томе како да у пракси примене реформисан цивилни сектор безбедности. Мисија надгледа различите аспекте

²⁴ About EUCAP Sahel Niger

²⁵ About EUCAP Sahel Mali

²⁶ About EUBAM Lybia

реформи, као што суполитика људских права, закони из области безбедности, као и управљање људским ресурсима.²⁷

Саветодавна мисија у Украјни (EUAM Ukraine)

Ова операција отпочела је 22. јула. јула 2014. године. Иако су информације у светлу сукоба у Украјини о овој мисији веома површне, помоћ ЕУ се састоји у ревизији стратегија безбедности и ефикасној имплементацији реформи. Седиште мисије је Кијев.²⁸

ВОЈНЕ АКЦИЈЕ

Операција Артемис у ДР Конго (EUFOR Artemis)

ЕУ је, на простору Африке, извела своју прву, самосталну војну мисију ван европског континента, без помоћи НАТО-а. У лето 2003. године снаге ЕУ су размештене у источном делу ДР Конго, у оквиру операције управљања кризом под називом Артемис. УН су одобриле размештање Привремених хитних мултинационалних снага под командом Француске. Ова операција је показала да ЕУ располаже широким распоном инструмената за решавање сукоба и изградњу мира.

Овде је реч о мисији у земљи у којој је беснео рат од 1998. године. Природа сукоба била је претежно етничка али се водио и око земљишта и минералних извора, а однео је преко три милиона жртава. 1999. године, на истоку земље, у провинцији Итури, дошло је до праве хуманитарне катастрофе. На позив УН, Француска је прихватила да интервенише а та иницијатива је убрзо прерасла у војну акцију ЕУ. Савет ЕУ био је одговоран за стратешко планирање акција, док је, извођење операције надгледао Војни комитет. У акцији је учествовало 16 земаља чланица ЕУ, Канада, Бразил и Јужна Африка. Оперативно заповедништво је било смештено у француском Центру за планирање и извођење операција у околини Париза, један део снага био је у Уганди, а мањи оперативни центри вили су размештени у граду Буниа у Конгу. Обезбеђен је повратак значајног броја избеглица и омогућен је прилив хуманитарне помоћи што је допринело развоју привреде на овим просторима.

Почетком септембра 2003. године, вишестраначне снаге ЕУ замењене су поново мировним снагама УН које је прводио Бангладеш. Операција је сматрала успешном а ЕУ је доказала своју способност деловања и независно од НАТО-а.

Операција Алтеја у БиХ (EUFOR Althea)

ЕУ је, 2. децембра 2004. године, у авионској луци Бутимир преузела НАТО-ову мировну мисију у БиХ. Операција под називом Алтхеа (Althea) је највећа војна операција коју је икада предузела ЕУ, са око 7000 војника из 22 државе чланице ЕУ и 12 осталих

²⁷ About EUAM Iraq

²⁸ <http://www.eeas.europa.eu/csdp/missions-and-operations/792>http://www.eeas.europa.eu/csdp/missions-and-operations/euam-ukraine/index_en.htm

земаља. Истовремено је 80% војника који су учествовали у операцији било из држава чланица НАТО-а.

Мисија је подељена на три сектора са седиштима у Бања Луци, Мостару и Тузли и представљала је један од највећих изазова за ЕУ и тест њене способности за регулисање криза. Она је најбољи пример сарадње ЕУ и НАТО-а на обезбеђењу сигурности на подручју југоисточне Европе. Операција је, у складу са аранжманом Берлин плус, стављена под вођство заменика команданта савезничких снага за операције, лица које је из европске државе чланице и НАТО-а и ЕУ. Главни циљ био је помоћ око стабилизације Земље. Ова операција допринела је стварању безбедносног окружења потребног за имплементацију Дејтонског споразума. Њене активности, уз постојећу полицијску ЕУ мисију, требају помоћи БиХ на њом путу интеграције у евроатланске структуре.

Иако је ЕУ већ у 2010. години нагласила „одлучујући напредак који је операција Алтхеа постигла у остварењу свог мандата и нарочито испуњавање војних и стабилизацијских задатака предвиђених Дејтонским / Паришким мировним споразумом“, војна крајња држава као што је дефинисано концептом ЕУФОР-а Алтеја још није у потпуности постигнута.²⁹

Операција Конкордија у Македонији (EUFOR Concordia)

На захтев македонске владе (тачније тадашњег македонског председника Бориса Трајковског) да преузме мисију стабилизације мира и стварања безбедносног окружења у циљу успешне имплементације “Охридског споразума”, ЕУ је 31. марта 2003.године преузела дотадашњу мисију НАТО-а и започела своју операцију Конкордија.³⁰ Она је изведена у оквиру Берлин плус аранжмана. Уз сопствене војне снаге ЕУ је користила и опрему која јој је била неопходна а коју је узела од САД-а, као и НАТО-ова средства за планирање. Успехом ове операције поред одржања мира на терену сматра се и добра сарадња НАТО, ЕУ и ОЕБС уз чињеницу да је по први пут примењен Берлин плус аранжман.

У овој мисији учествовало је 350 људи из свих чланица ЕУ сем Из Ирске и Данске, а своје људе послале су и 14 земље које нису чланице ЕУ. Операцијом је руководила Француска а заповедало се из Главног заповедништва здружених европских снага у Белгији. Постојала су и три регионална заповедништва смештена у Куманову, Тетову и Скопљу. Већ у октобру, исте године, ситуација на терену се стабилизovala (гранична подручја са Србијом и Албанијом) и операција је успешно завршена. Заменила ју је полицијска мисија под називом Проксима.

²⁹ Council of the European Union, “Council conclusions on Bosnia and Herzegovina”, 3076th Foreign Affairs Council meeting, Brussels, 21 March 2011, p. 1. 86 Council of the European Union, Concept for the EU Military Operation in BiH, op.cit., p. 4.

³⁰ [www.eeas.europa.eu › csdp › concordia › index_en](http://www.eeas.europa.eu/csdp/concordia/index_en)

Војна операција ЕУ Централноафричкој републици (EUFOR RCA)

EUFOR RCA је војна операција привременог карактера, која се успостављена одлуком Савета Европе 2016. године. У сарадњи са Мултидимензионалном интегрисаном мисијом за стабилизацију Централноафричке Републике (MINUSCA), ова операција ЕУ пружа подршку реформи сектора безбедности. Циљ је да се формирају модерне, ефикасне и демократске снаге ЦАР. Савет ЕУ је 2018. године продужио мандат операције до 2020. године. Такође, мандат операције је измењен и сада је омогућено давање саветодавног мишљења не само Министарству одбране, војном особљу и оружаним снагама, већ и кабинету председника о цивилно војној сарадњи, укључујући Министарство унутрашњих послова и Жандармерију.³¹

ЕУ поморске снаге за Средоземно море (EUNAFOR MED)

Ова операција је отпочела 22. јуна 2015. године и траје и данас. Њен основни циљ огледа се у идентификацији, заплени бродова, али и свих средстава које су коришћене у кријумчарењу миграната од стране снага ЕУ. Пример је мисије у покушају изградње свеобухватног приступа ЕУ решавању мигрантске кризе. Седиште и команда операције су у Риму.³²

Операција се састоји из четири фазе. Прва фаза је распоређивање снага за прикупљање информација о активностима кријумчарења и ова фаза је завршена. Друга фаза је укрцавање на сумњива пловила, њихова претрага, заплена и преусмеравање кријумчарских бродова ка отвореном мору у складу са међународним правом. Трећа фаза подразумева проширивање ове активности у правцу предузимања мера против бродова за које се утврди да кријумчарење или трговину људи. Четврта, последња фаза, подразумева завршетак операције и повлачење снага. Операција је преименована у назив Софија, на предлог Федерике Могерини, након рођења бебе која је рођена на броду који је спасен од стране ове мисије. Беба је добила име по пруској принцези Софији. Године 2016. Савет ЕУ продужио је мандат мисије, додајући још два задатка: обука либијске морнарице и обалске страже и допринос спровођењу ембарга над оружјем УН, на отвореном мору, у близини либијске обале.³³

Морнаричке снаге у Сомалију (EUNAVFOR Operation Atalanta)

Ова мисија ЕУ одвија се у међународним водама на рогу Африке. Почела је 5. новембра 2008 у оквиру ЗБОП (тада ЕБОП), а траје и данас. Задатак мисије је борба против пирата. Примарни задатак је у заштити бродова Светског програма хране и Мисије Афричке уније АМИСОМ.³⁴ Гусарство на обали Сомалије последица је сталне несигурности, политичке нестабилности и борби између кланова. Мисија Атланта задужена је да, поред осталог, спречава оружану пљачку на мору, прати риболовне

³¹ TChristensen, G. H., & Mandrup, T. 2018:

³² http://eeas.europa.eu/csdp/missions-and-operations/eunavfor-med/index_en.htm

³³ The impact of Operation Sophia on the exercise of criminal jurisdiction against migrant smugglers and human traffickers

³⁴ <http://eunavfor.eu/>

активности на обали Сомалије и да подржава друге мисије ЕУ и међународних организација које раде на јачању поморске безбедности у региону.³⁵

Мисија ЕУ обуке у Сомалији. (EUTM Somalia)

ЕУ је ову операцију отпочела маја 2010. године и она и даље траје. Главни циљ мисије је да се унапреде капацитети оружаних снага како би биле у стању да одрже стабилности и мир у држави. Мисија се највише фокусира на изградњу дугорочних капацитета Министарства одбране и генералштаба војске за одржање мира и стабилности у земљи. Од 2007. године и НАТО пружа помоћ у остваривању овог циља. Броји 195 припадника. Србија је једина трећа земља која учествује у овој мисији. Буџет мисије је 19,7 милиона евра.³⁶ У фебруару 2014. године започета је прва обука тренера у тренинг кампу Џазира у Могадишу. Ова мисија мора да игра кључну улогу у реформи и јачању капацитета сомалијских безбедносних институција, при пружању саветодавног мишљења на војном и политичком плану.³⁷

Војна операција ЕУ у Демократској Републици Конго (EUFOR RD Congo)

Ово је била краткотрајна операција ЕУ, која је трајала од 12. јуна 2006. године – до 30. новембра исте године са задатком заштите и обезбеђења припадника мисије УН MONUC у периоду одржавања изборног процеса у овој држави.

Процес планирања и координација целе операције одвијали су се Европи. У оперативном штабу (ОШ) у Потсдаму (Немачка), војни и цивилни експерти координирали су спровођење операције. Овај ОШ подређен је Политичко-безбедносном одбору ЕУ.³⁸

Војна операција ЕУ у Чаду и Централноафричкој републици

Европска унија је покренула војну операцију ЕУФОР Чад/Ц.А.Р, која је трајала од 28. јануара 2008. године до 15. марта 2009. године. Ова операција спроведена је у оквиру Заједничке безбедносне и одбрамбене политике (ЗБОП), на основу споразума са владама Чада и Централноафричке Републике. Операција је део је ширег регионалног приступа ЕУ решавању кризе у Дарфуру и чини део пакета мера креираних за то да се унапреди ангажовање Европске уније у овом региону. Сви инструменти којима Унија располаже – политички, дипломатски и финансијски – били су расположиви и употребљени су како би се оснажили укупни европски напори у проналажењу компромисног и одрживог решења кризе. Након истека мандата, 15. марта 2009. године, операцију су преузеле Уједињене нације, на основу Резолуције СБУН 1834.³⁹

³⁵ Kananen, J

³⁶ http://eeas.europa.eu/csdp/missions-and-operations/eutm-somalia/docs/factsheet_eutm_somalia_en.pdf

³⁷ COMMON SECURITY AND DEFENCE POLICY European Union Training Mission –Somalia

³⁸ Ејдус, Филип, *Речник европске безбедности*, стр.23 Центар за цивилн-војне односе, Београд, 2010

³⁹ Ејдус, Филип, *Речник европске безбедности*, стр.22 Центар за цивилн-војне односе, Београд, 2010

Поља будућег деловања ЗБОП

ОПЕРАЦИЈЕ ПОДРШКЕ МИРУ

Када је реч о операцијама подршке миру, чињеница је да су оне постале саставни део деловања сваке државе, с тим пре што, оне, у великој мери, доприносе очувању светског мира. Ове операције подразумевају шири спектар активности, почев од посматрачких мисија, преко примене мировних споразума, изградње поверења, успостављања владавине права, све до распоређивања међународних војних снага ради очувања и стабилизације мира у постконфликтном периоду. Чланице ЕУ су најбројније у овим операцијама. Због тога су ЕУ потребни капацитети за самостално управљање акцијама, нарочито у превенцији конфликта.

ХУМАНИТАРНЕ ИНТЕРВЕНЦИЈЕ

С обзиром на већи пораст ратних злочина и злочина против човечности, у свету се све чешће предузимају тзв. хуманитарне интервенције. Ова врста интервенције је обухваћена Петерсбуршким задацима ЕУ и води се као неопходна за спречавање масовних геноцида.

Чланице ЕУ, у постхладноратовском периоду, пружиле су велику помоћ у спречавању хуманитарних катастрофа, али се показало да им још увек недостају средства и адекватне способности за тако нешто. На пример, операција Артемис у Конгу, коју је 2003.године предводила ЕУ, иако успешна, показала је значајне недостатке ЕУ који се односе на безбедност, комуникацију на терену, обавештајне активности, надгледање тока и резултата операције. Уочено је и заостајање у погледу пружања хуманитарне помоћи у случајевима природних катастрофа у удаљеним подручјима (Цунами у Индонезији).

Како би у будућности била била успешнија у овим операцијама, ЕУ су неопходне специјалне снаге за њихово извођење, борбени и транспортни авиони, авиони за посматрање, бродови и остала средства. Хуманитарне интервенције припадају идеалистичком приступу који наглашава промоцију вредности при вођењу спољне политике и држи се уверења да спољне политике појединих земаља могу мењати свет на боље. Ове интервенције се, на неки начин, посматрају као радикалне иновације на међународном плану.

ПРЕВЕНЦИЈЕ НАПАДА

Данас се сусрећемо са широким опсегом претњи и напада – од добро организованих и умрежених група до појединаца. И не само то, већ и се мења и оружје које терористи користе – од традиционалних експлозива и аутоматских пушки до

употребе возила, као у случају последњих неколико терористичких напада. Велики проблем међународне безбедности јесте и неконтролисано ширење оружја за масовно уништење. Ништа мање опасно није ни поседовање биолошког и хемијског оружја од стране режима у нестабилним државама или пак неких терористичких група. Учестале појаве угрожавања безбедности од стране терористичких група, радикализованих верских покрета, организованог криминала, илегалних трговинских мрежа опoјним средствима, представљају опасност и за стабилне европске државе. За разлику од Америке, која се против оваквих претњи бори доктрином превентивног рата, европска стратегија се заснива на превенцији терористичких напада путем појачаног деловања обавештајних служби и активне глобалне размене обавештајних података. Међутим, ЕУ мора да оствари блиску сарадњу са осталим субјектима европске и међународне безбедности у борби против оваквих врста изазова, као и да се активно укључује у све облике противтерористичке борбе.

Стратегија Европе се пре свега заснива на превенцији терористичких напада путем појачаног деловања обавештајних служби и активне глобалне размене обавештајних података, а затим и путем "финансијског рата" са терористима спречавањем прања новца и пресецањем канала којима појединци, организације или државе финансирају терористе.⁴⁰

РЕГИОНАЛНЕ ОПЕРАЦИЈЕ У ОДБРАНИ ЕВРОПСКИХ СТРАТЕГИЈСКИХ ИНТЕРЕСА

Европа се још увек суочава са безбедносним претњама и изазовима. Током протекле три деценије, ни један регион света није остао нетакнут оружаним сукобима. Такви сукоби, попут оних на Блиском и Средњем Истоку, било директно или индиректно, утичу на европске интересе. Они, у крајњем случају доводе до екстремизма, тероризма, па чак и урушавања држава. Сукоби на подручју Азије и Африке крајем 20. века, поред угрожавања безбедности, угрожавају и бројне посебне потребе ЕУ. Они могу бити директна претња европској безбедности и просперитету с једне стране, а с друге стране, могу довести до компликовања међународних односа. У постхладноратовској фази, регионални сукоби захтевају политичка решења али могу бити потребна и војна средства и делотворне полицијске методе. Европа мора да развија способност за заштиту сопствених интереса нарочито у погледу очувања мира и безбедности у њеном блиском суседству.

УНУТРАШЊА ОДБРАНА

Учестале појаве угрожавања безбедности од стране терориста и верских екстремиста коришћењем оружја за масовно уништење, показују да је сигурност све више угрожена и изнутра, са сопствене територије. Јуна, 2002. године, Савет Европе је усмерио ЗБОП на нове активности у погледу одбране од претњи безбедности на територији

⁴⁰ Reljanović, M. (2005). *Evroatlantski odnosi i borba protiv terorizma*. Beograd: Centar za civilno-vojne odnose

Европе. Као основни задатак наведено је очување европских способности за превенцију и спречавање разних видова терористичких претњи на европској територији. Европске институције, на предлог Савета Европе, донеле су одлуку да су то највећи приоритети свих чланица ЕУ. Војно-полицијске снаге за унутрашњу одбрану показале су се као најефикасније у борби против тероризма. Међутим, и поред тога, њихова способност превенције од претњи безбедности је и даље недовољна. Постоји потреба за развијањем додатних капацитета за унутрашњу одбрану. Борба против оваквих опасности захтева и сарадњу и координацију националних војно-полицијских снага за унутрашњу одбрану, савремене граничне јединице, сарадњу одговарајућих војних и лако покретних полицијских снага, развијену обавештајну мрежу између чланица ЕУ, контролу спољних граница и заштиту бројних важних објекта на територији (аеродроми, луке, владини и административни објекти, и др.) У будућности би унутрашња одбрана требало да буде приоритет чланица и институција Уније у јачању европске безбедности у будућности.

Изазови безбедности у будућности

ТЕРОРИЗАМ

Тероризам је у међународним границама постао једна од најозбиљнијих претњи човечанству. У односу на ратове који су однели велики број жртава, он је својом бруталношћу успео да се наметне као велики светски проблем. Међународни тероризам (тешко је данас замислити било који терористички акт који нема међународни карактер) јавио се 60-тих година 20. века, када су његова основна манифестација биле отмице авиона. Данас су појачане мере безбедности на аеродромима па су та дела знатно смањена. Изузетак је напад на светски трговински центар У Њујорку, 11. септембра 2001. године. После овог догађаја који је узнемирио целокупну јавност и показао да је тероризам прешао националне границе, челници ЕУ су најавили ближу сарадњу са САД-ом у будућој борби против међународног тероризма. ЕУ је, и пре напада на Њујорк и Вашингтон, покретала неколико иницијатива за борбу против тероризма. 1999. године донета је одлука о сарадњи правосудних система држава чланица у области борбе против тероризма, а 21. септембра 2001. године, покренут је и Акциони план за борбу против тероризма. Овај план био је подељен на четири целине. Прва се односила на спремност на солидарност и сарадњу са САД-ом, с циљем одбране универзалних демократских вредности. У другом делу, ЕУ је дефинисала сопствену политику у борби против тероризма. Предвиђена је интензивна полицијска сарадња земаља чланица и оснивање специјалистичког, антитерористичког тима унутар ЕУРОПОЛ-а, затим, јачање међународних правних инструмената, разне мере онемогућавања и забрана финансирања терориста, као и мере за делотворнију контролу ваздушног саобраћаја. Трећи део овог плана односи се на међународни положај ЕУ и њене стварне могућности у глобалној борби против тероризма, док четврти подразумева економски просперитет међународне заједнице (финансијски и економски губици после терористичких аката). Након напада Ал Каиде у Мадриду, ЕУ је тражила конкретније мере, тако да је 25. марта 2004. године усвојила Декларацију о борби против тероризма, на основу које ће касније бити усвојен нови ревидиран Акциони план. У овој Декларацији се наводи да у случају, да једна земља чланица ЕУ буде жртва терористичког напада, ЕУ ће употребити сва средства, укључујући

и војну силу, да би заштитиле или одбраниле нападнуту земљу. Одлуке које чине Декларацију⁴¹, а уједно и скуп мера у борби против тероризма:

- борба против тероризма треба да буде свеобухватна и глобална да кулључује све економске, политичке и социјалне факторе;
- у оквиру ЕУ и на међународном плану, треба интензивирати сарадњу у области размене информација о свим аспектима тероризма, између свих институција (полицијске, правосудне, финансијске, безбедносне и обавештајне службе) у циљу спречавања финансирања терористичких организација;
- појачане мере безбедности у заштити критичних инфраструктура – аеродрома, лука, граничних прелаза;
- мере јачања инструмената цивилне заштите и управљања последицама терористичких напада.

Чињеница је да се терористички ефекти не смањују а број жртава овог вида политичког насиља се свакодневно увећава. Терористичке групе су све боље опремљеније, повезане електронским мрежама и одлучне да употребе неограничено насиље да би изазвали велике жртве. С тога, постоји потреба за већим ангажовањем ЕУ у превенцији тероризма у будућности. Неопходно је учешће у политичком, дипломатском и полицијско-обавештајном домену.

ОРГАНИЗОВАНИ КРИМИНАЛ

Друга велика претња по безбедност Европе, врло често и уско повезана са првом, јесте организовани криминал. Он се глобализује и интернационализује чак и знатно брже од служби које му се супротстављају. Реч је о недозвољеној трговини људима, дрогом, цигаретама, оружјем, алкохолом, нафтним дериватима и др. Ови видови криминала, поред материјалне штете, подривају и економски систем, али и социјалну и политичку стабилност држава.

Највећи део криминалних делатности одвија се ван граница ЕУ, али су њени гранични делови (Балкан, Источна Европа, подручје Медитерана) попут филтера преко којих у ЕУ стиже велики број имиграната повезаних са различитим криминалним групама широм света. Тако Европа постаје све примамљивији и интересантнији простор за нелегалну дистрибуцију дроге, цигарета, наоружања и људи.

Чињеница је да је борба против организованог криминала, корупције, илегалне имиграције и тероризма, приоритет у односима са регионима који окружују ЕУ, будући да то има узајамне последице по безбедност унутар Уније и суседних земаља.

⁴¹ Deklaracija o borbi protiv terorizma (2004),
<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsupload/decl-25.3.pdf>

ПРОЛИФЕРАЦИЈА ОРУЖЈА ЗА МАСОВНО УНИШТЕЊЕ

Пролиферација оружја за масовно уништење представља потенцијално највећу претњу глобалној, а самим тим и европској безбедности. Нестанком биполарне структуре света, долази до појачане потражње али и производње нових врста оружја за масовно уништење. Смањене су границе између цивилне и војне индустрије, чиме је отежана контрола производње наоружања и војног материјала. За ову врсту оружја, нису заинтересоване само велике силе, већ и земље из различитих делова света. Разлози за то су различити, почев од јачања националне сигурности, па све до стицања бољег међународног положаја. Опасност да оружје за масовно уништење дође у посед структура над којима држава нема контролу, посебно терористичких група и појединаца, представља претњу сигурности. Озбиљна могућност са којом се ЕУ може срести у будућности, јесу напади хемијским и радиоактивним материјама и употреба биолошког оружја. ЕУ покушава пронаћи решења којима би се спречиле негативне последице повезане са оружјем за масовно уништење. Најважнији разлог јесте заинтересованост Блиског Истока и Африке за производњу и дистрибуцију ове врсте оружја. Нови елемент нестабилности представља и ширење ракетне технологије. Трансфер материјала, укључујући и оружје за масовно уништење – изазови су за сваку земљу, те је неопходно да се створе механизми заштите од таквих претњи.

РЕГИОНАЛНИ КОНФЛИКТИ

Проширење ЕУ донело је нове изазове европској безбедности. Сукоби и нестабилности из, до тада удаљених области, приближили су се границама ЕУ. Кризе на Балкану, Блиском Истоку, у Африци, још увек су у јеку и представљају потенцијалну опасност по безбедност ЕУ. Ратови који се воде у Ираку, Сирији, Палестини, Афганистану, се могу проширити и дестабилизovati целу Европу (нпр. нова имигрантска криза). Регионални сукоби су издвојени због своје глобалне раширености. Било они на корејском полуострву или на Блиском Истоку, сукоби могу да угрозе европске интересе директно или индиректно. Решавање ових сукоба није лако. Они захтевају дубље разумевање историјских, религијских, обичајних и других особености земаља захваћених регионалним сукобима. Извори ових сукоба су различити – верски, национални, етнички, мањинска права, економска заосталост.

Регионални конфликти руше људске животе као и друштвену и материјалну инфраструктуру. Сукоби могу водити ка екстремизму и тероризму, али и стварању могућности за организовани криминал. Спремна или не, Европа не може да их избегне. Европска безбедност је све више одговорност ЕУ и зато она мора наставити развој ЗБОП и јачање својих одбрамбених могућности, како би била спремна да самостално пружи одговор на нове изазове и претње по безбедност у будућности.

ОСЛАБЉЕНЕ ДРЖАВЕ

Лоша управа, корупција, злоупотреба власти, непоштовање закона, слабе институције и недостатак одговорности – разједају државе изнутра. Исто тако, тешке криминалне активности су често повезане са slabим државама. Приходи од дроге

доприносе слабљењу државних структура у оним државама у којима се производи дрога. У крајњем случају, може доћи до тога да организовани криминал доминира државом, подрива економски систем и политичку стабилност. Унутрашње нестабилности, које углавном карактеришу земље у којима су демократске институције власти недовољно стабилне, могу се лако проширити и на уседне земље. Ово све може да доведе до регионалне нестабилности. Тако и чланице ЕУ представљају потенцијалне мете.

Развојне способности ЗСБП

КОНЦЕПЦИЈА БОРБЕНИХ ГРУПА

Операционализација безбедносне политике ЕУ све је више добијала на замаху током 2004. године. Најконкретнији примери огледају се у концепту стварања борбених група ЕУ. Иницијатива за стварање борбених група и доношење Главних циљева потекла је од Француске и Велике Британије. Уз концепт борбених група предложено је стварање нових Главних циљева за 2010. годину који би допринели побољшању квалитета и отклањању, утврђених недостатака већ постојећих војних капацитета. Најављена је и могућност стварања једне заједничке одбрамбене агенције задужене за развој, истраживање, набавку оружја и разоружање.⁴² Понуђен предлог борбених снага подржала је и Немачка. Предлог три најзначајније државе ЕУ врло брзо је постао заједничка европска иницијатива свих држава Уније.

Концепт борбених група одобрен је 5. и 6. априла 2004. године, на састанку министара одбране држава чланица ЕУ. Борбене групе су саставни део ЗБОП и треба да чине мале војне снаге спремне да се у што краћем року ангажују у решавању међународних проблема. Реч је о специфичној форми већих Европских снага за брзе реакције. Једну борбену групу чини 1500 војника са пратећим логистичким, ваздухопловним и поморским компонентама способних за спровођење самосталних операција или да делују као претходница много већих снага.⁴³ Рок за покретање борбених група је 15 дана након што Европски савет одобри ангажовање борбених група у одређеним операцијама. Борбене групе могу се оформити на више начина: од стране једне државе чланице ЕУ, од стране једне водеће државе (lead-nation) којој се као допуна придружују друге државе или као мултинационалне коалиције више држава где могу и да учествују и нечланице ЕУ – било да су чланице НАТО или да су кандидати за придруживање Унији.⁴⁴ Предвиђено је да борбене групе буду способне за спровођење свих задатака утврђених Петербургским задацима и Европском стратегијом безбедности.

Ове групе су специјално дизајниране са сврхом да побољшају способност Европских снага за брзо реаговање (ЕРРФ) и да, захваљујући својој величини (бројале би

⁴² Franco-British Declaration – Strengthening European Cooperation in Security and Defence, Franco/British Summit, London, 24 November 2003; Chaillot Papers 67, op. cit., pp. 280-282.

⁴³ Уобичајени временски рок трајања операција је 30 дана, али се може продужити и на период од највише 120 дана; Andersson Joel Jan, Armed and Ready? The EU Battlegroup Concept and the Nordic Battlegroup, Report No. 2, March 2006, SIEPS, Stockholm, 2006, p. 20.

⁴⁴ Ibid., p. 22, i, Gnesotto Nicole (editor), EU Security and Defence Policy – The first five years (1999-2004), op. cit., p. 98.

1.500 до 2.000 особа), могу да буду употребљене као главне снаге за значајне мировне мисије.

ГЛАВНИ ЦИЉЕВИ ЗА 2010 ГОДИНУ

Као глобалном актеру који доприноси одржавању безбедности, ЕУ су потребна адекватна војна и цивилна средства како би била спремна за суочавање са новим изазовима стабилности и сигурности. На дводневном састанку, одржаном 17. и 18. јула 2004. године, ЕУ је усвојила документ под називом Главни циљеви за 2010. годину (“The 2010 Hedline Goal”).

Главни циљеви за 2010. годину обухватили су следеће мере и поступке неопходне за побољшање квалитета Европске безбедносне и одбрамбене политике:

- Оснивање цивилно-војног одељења унутар Војног штаба ЕУ за планирање и спровођење цивилних операција, тј. цивилних мисија управљања кризама;
- Оснивање Европске одбрамбене агенције;
- Заједничка координација стратешког пребацивања снага;
- Развој ефикасне Европске команде за ваздушни транспорт;
- Завршетак развоја борбених група до 2007. године;
- Обезбеђивање носача авиона са пратећим бродовима до 2008. године;
- Побољшање и усклађивање рада целокупне комуникацијске опреме и средстава (на земљи и у свемиру) на свим нивоима операција које спроводи ЕУ до 2010. године;
- Утврђивање стандарда и критеријума које војне снаге држава чланица ЕУ треба да испуне како би биле ангажоване у војним операцијама и у области припреме и тренинга.⁴⁵

ЕВРОПСКА ОДБРАМБЕНА АГЕНЦИЈА

У покушају да се одржи ЗБОП и да се појачају европске одбрамбене способности на пољу кризног менаџмента, 12. јула 2004. године у Бриселу је успостављена Европска одбрамбена агенција ЕОА. Агенција је допринела отварању европског тржишта одбрамбене опреме, што доприноси консолидацији и јачању европских одбрамбених индустријских и технолошких капацитета. Истовремено је и пружила потпору истраживањима на војно-одбрамбеном плану с циљем успостављања европских безбедносних капацитета прилагођених глобалним изазовима сигурности и стабилности.

У оквиру агенције делује пет сектора унутар којих експерти разматрају специфичне проблеме везане за конкретне европске војне капацитете, научна истраживања и анализе, наоружавање, војну индустрију и логистику. На челу агенције налази се Високи представник за спољну и безбедносну политику ЕУ. Он управља њоме и организује њен рад. Управни одбор чине министри спољних послова, а састаје се два пута годишње када

⁴⁵ Lindstrom Gustav, The Headline Goal – Updated April 2006, Internet, 06/06/06, <http://www.isseu.org/esdp/05/gl.pdf>, i Andersson Joel Jan, Armed and Ready? The EU Battlegroup Concept And the Nordic Battlegroup, op. cit., p. 18.

се доносе одлуке везане за рад агенције. Свака држава има по једног члана, док Европска комисија има једно место али без права одлучивања. Председник Европске безбедносне агенције је и Извршни директор кога, на предлог Високог представника ЕУ за спољну и безбедносну политику, именује Управни одбор, на период од три године. Он је уједно и најважнија особа Агенције и његов мандат се може продужити за највише две године.

Европска одбрамбена агенција треба да побољша развој заједничких европских безбедносних капацитета остварујући четири значајне функције:

- развој одбрамбених капацитета Уније;
- унапређење сарадње између држава чланица у наоружању;
- јачање технолошко-индустријске базе европске одбране и стварање заједничког европског тржишта војне опреме;
- унапређење истраживања и технологија у области одбране.⁴⁶

ГЛАВНИ ЦИЉЕВИ ЗА 2008 ГОДИНУ

На састанку Европског савета у Бриселу, децембра 2004.године, усвојени су Цивилни главни циљеви за 2008.годину ("Civilian Headline Goal 2008"). Овај документ одређује главне циљеве и задатке ЕУ у области кризног менаџмента.

Цивилни главни циљеви подразумевали су даљи развој цивилног поља ЗБОП. И цивилни капацитети ЗБОП, попут војних, били су усмерени на решавање проблема управљања кризама, спречавања сукоба, одржавања мира и др. Поред већ усвојених области деловања, нови циљеви су предвиђали проширење деловања цивилног дела ЗБОП.

Према Цивилним главним циљевима за 2008. годину Европска унија прошириће своје деловање и на:

- Управљање посматрачких мисија;
- Пружање подршке раду Специјалном изасланику ЕУ за одређења питања и мисије;
- Подржавање реформи сектора безбедности;
- Подршку процесима разоружања, демобилизације и реинтеграције оних земаља, које су затражиле помоћ од ЕУ или је Унија сама понудила.⁴⁷

Рок за извршење цивилних задатака ЕБОП је 30 дана и те задатке и операције могуће је обављати и кроз заједничку сарадњу са војним операцијама.

⁴⁶ Council Joint Action on the establishing of the European Defence Agency, Brussels, 12 July 2004; u, Chaillot Papers 75, op. cit., pp. 179-181.

⁴⁷ Тачка 3, Civilian Headline Goal 2008; op. cit., p. 360.

На истом састанку, Европски савет је најавио и формирање Тимова за цивилне одговоре на кризе (Civilian Response Team – CRT), што је, пола године касније, и остварено.

ГЛОБАЛНА СТРАТЕГИЈА ЗА СПОЉНУ И БЕЗБЕДНОСНУ ПОЛИТИКУ ЕУ

У светлу нових безбедносних изазова, ризика и претњи по безбедност, ЕУ је предузела велике кораке у циљу даљег развоја и јачања ЗБОП. Наиме, она је, уз сагласност свих 28 држава чланица, у јуну 2016. године, усвојила "Глобалну стратегију ЕУ за спољну и безбедносну политику". Развој ове стратегије, уследио је усвајањем "Плана имплементације у области безбедности и одбране", којим постављени стратешки приоритети: одговор на екстерне конфликте и кризе, изградња капацитета партнера и заштита ЕУ и њених грађана. ЕУ је у децембру 2016. усвојила и амбициозни "Пакет одбране", кога чине 3 међусобно повезана елемента: примена "Плана имплементације у области безбедности и одбране", "Европски акциони план одбране" и јачање сарадње ЕУ и НАТО.

Након низа кризних таласа (економска, украјинска, избегличка, резултати брегзита) ЕУ је објавила Стратегију безбедности, другу по реду од 2003. године, која носи назив „Заједничка визија, заједничка акција: Глобална стратегија за спољну и безбедносну политику Европске Уније“⁴⁸

По речима Натали Точи (Natali Tóci), саветнице Високе представнице која је практично водила процес израде стратегије, основна сврха овог документа је „да у комплексно време Унији да осећај заједничког усмерења и да допринесе јединству око безбедности и одбране,“ те да се пружи основа за преузимање одговорности за „промовисање отпорности и решавање конфликта и криза“ у непосредном окружењу.⁴⁹

Главни интереси и циљеви које стратегија идентификује су: мир и безбедност, просперитет, демократија и на правилима успостављен светски поредак. Главни принципи којима се ЕУ води су: јединство, ангажованост, одговорност, партнерство а приоритети спољне политике: безбедност Уније, јачање капацитета за одбрану, изградња безбедносне заједнице, борба против тероризма, сајбер и енергетска безбедност, стратешке комуникације.⁵⁰ Након усвајања ове Стратегије било је и захтева и настојања, нарочито од стране Немачке, за формирање безбедносне и одбрамбене уније.

⁴⁸ <https://europa.eu/globalstrategy/en/global-strategy-foreign-and-security-policy-european-union>

⁴⁹ Натали Точи, „Уводна реч“ (2016) у Заједничка визија, удружено деловање: јача Европа Глобална стратегија за спољну и безбедносну политику Европске уније, Министарство спољних послова, ИЕС, ISAC фонд, стр. 7

⁵⁰ Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe a Global Strategy for the European Union’s Foreign and Security Policy, 2016. https://europa.eu/globalstrategy/sites/globalstrategy/files/eugs_review_web.pdf

ЗАКЉУЧАК

Резултати истраживања и будућност европске одбране

“Нема јачег цивилног играча од ЕУ. И нема јачег војног савеза од НАТО-а. Зато, по мом мишљењу, постоји само један закључак – морамо се коначно уозбиљити у вези са стратешким партнерством.”

Из говора генералног секретара НАТО-а Јакопа Де Хоп Шефера на конференцији у Берлину 27.01.2007.године

Из горе наведеног цитата произилази и сам закључак овог истраживачког рада, а то је чињеница да ЕУ мора да успостави ефикаснију и делотворнију одбрамбену политику, али исто тако, и да настави и интензивира сарадњу са НАТО-ом. ЗБОП је у међувремену постала неодвојив део европских интеграција, а и сагласна је са заједничком спољном и безбедносном политиком Алијансе, што је и предвиђено Уставом ЕУ. Иако су у почетку оклевале, на крају су и САД признале да је овај процес значајан и да на њега не треба гледати као на опасност, већ као на могућност. Ривалства данас нема између НАТО-а и ЕУ. Њихово стратешко партнерство је данас значајније него икада. Овај однос има специфичне способности које могу да промовишу позитивне промене у кризним регионима.

Нови изазови захтевају свеобухватни приступ безбедности у оквиру кога се на усаглашен начин заједно употребљавају цивилна и војна средства. ЕУ је, у том погледу, све моћнија, богатија, напредује у кључним областима, поготову када је реч о проширењу и развоју ЗБОП. Последњих година грађани Европе захтевају од ЕУ веће ангажовање у решавању међународних криза. Тиме она добија на угледу, што показују и њено активно учешће у решавању велике избегличке кризе, ангажовања у кризним подручјима у Ираку и на Косову, решавање питања Брегзита и др. Међутим, чињеница је да ЕУ изван европског простора, где се захтева њена активнија улога, упркос својим амбицијама, још увек не чини довољне напоре да би обезбедила оне услуге које владе врше унутар суверених држава и које Америка обавља за међународни систем. ЕУ има вишак неискоришћеног потенцијала који може да искористи у циљу омогућавања глобалној безбедности да функционише на ваљан начин. Очигледни су и недостаци попут војно-технолошког заостајања наспрам НАТО и САД, лошег стање у логистици и команди, као и политичко неједноство савезника. Одклањањем ових недостатака, развој европске одбране би се у великој мери убрзао.

Претходно дефинисани предмет, циљеви, полазне теоријске основе, временски период и методе истраживања, требало је да прикажу значај теме за развој међународне безбедносне сарадње у будућности. Генеа настанка ЗБОП најбољи је начин да се прикаже

нова безбедносна архитектура Европе после рушења биполарне структуре света. Развој ЗБОП има велики значај и за Србију. Ово истраживање треба да допринесе развоју свести да, у савременом безбедносном окружењу, наша земља не може самостално да одговори на нове безбедносне изазове глобалног карактера. Због тога се велики значај даје регионалној безбедносној сарадњи и активним учешћем у међународним мисијама.

Заједничка безбедносна и одбрамбена политика иницира постепено утврђивање политике заједничке одбране ЕУ. Државе чланице се ангажују на постепеном побољшању својих војних капацитета. Европска одбрамбена агенција ради на утврђивању оперативне потребе и предузимању мера да се оне задовоље, а у случају потребе она ће спроводити сваку корисну меру за јачање индустријске и технолошке основе сектора одбране.

У годинама које долазе, имаћемо прилику да пратимо даљи развој Заједничке безбедносне и одбрамбене политике Уније. Способност да превазиђе проблеме Унија је доказала, некада са више некада са мање успеха.

Списак селективне литературе

1. Andersson, Joel, Jan (2006) *Armed and Ready? The EU Battlegroup Concept And the Nordic Battlegroup*, Report No. 2, March 2006, SIEPS, Stockholm
2. Бабић Јелена (2010): „*Заједничка спољна и безбедносна политика Европске уније после Лисабона*“, *Безбедност Западног Балкана*, (17), 3-12
3. Бешлин, Јелена, Кривокапић Јован, Милутиновић Милан (2009): *Борбене групе Европске уније – појмовник*, Центар за цивилно-војне односе, Београд
4. Blomberg, Elizabeth, Cram, Laura and Martin, David., (2003) „*The EU's Institutions*” in Blomberg, Elizabeth and Stubb, Alexander (eds. *The European Union-how does it work?* pp. 42–67. Oxford and New York: Oxford University Press
5. Vono, Giovana (2006), *The Impact of 9/11 on European Foreign and Security Policy*, Vubpress Brussels University, Brussels
6. Clark, Ian (1999), *Globalization and International Relations Theory*, Oxford University Press, Oxford
7. Чавошки Александра (2006), *Правни и политички поредак Европске Уније*, Правни факултет Универзитета Унион – Службени гласник, Београд
8. Чехулић, Лидија (2004), *НАТО и нови међународни односи*, Политичка култура, Загреб
9. Чехулић, Лидија (2003), *Еуроатлантизам*, Политичка култура, Загреб
10. Динан Д., Мењање Европе – Историја Европске уније, (2010) Службени гласник, Београд
11. Duke, Simon (2002), *The EU and Crisis Management: Development and Propects*, European Institute of Public Administration
12. Ђурђевић, Лукић, С. (2010): „*Десет година Европске политике безбедности и одбране и промене установљење Лисабонским споразумом*“, *Војно дело*, 4/2010, Београд
13. Ејдус, Филип, (2010), *Речник европске безбедности*, Центар за цивилно-војне односе, Београд
14. George Stephen, Vache Ian, (2001), *Politics in the European Union*, Oxford University Press, Oxford
15. Gnesotto, Nicole (2004), *EU Security and Defence Policy – The first five years (1999-2004)*, Institute for Security Studies EU, Paris
16. Giovanni Grevi, Alvaro de Vasconcelos, (2008), *Partnerships for Effective Multilateralism*, EU Institute for Security Studies, стр. 24 и 25
17. Hunter, Robert E. (2000), *The European Security and Defense Policy: NATO's Companion – or Competitor?*, RAND, Santa Monica, California
18. Јанев, Игор, (2007), *Уставно право и политички систем Европске Уније*, Институт за политичке студије, Београд

19. Јањевић, М. (2009) *Консолидовани уговор о Европској унији – од Рима до Лисабона*, Службени гласник, Београд
20. Javier, Solana (2001), *Security in the Twenty first Century*, The Olof Palme memorial lecture, Stocholm
21. Кршић, Војислав, (2000), *Војна моћ ЕУ*, ВИЗ, Београд
22. Lutz, James.M, (2004), *Global Terrorism*, Rontledge, London
23. Марковић, Слободан, (2005), *Изазови Европске Уније*, Институт за европске студије, Београд
24. Миловановић, Мирослав, (2006), *Цивилизација трећег миленијума*, Лого, Крагујевац
25. Прокопијевић, Мирослав, (2005), *Европска Унија*, Службени гласник, Београд
26. Rachel, R. (2001), *Military Capabilities for a European Defence*, Copenhagen
27. Rehr, Jochen (2017), *Handbook on Common Security and Defence Policy of the European Union*, 3rd Edition, Federal Ministry of Defence and Sports of the Republic of Austria, Vienna
28. R. Rummel, (1996) “*CFSP Strategic Areas of Inovation: Instruments and Contents*”, у: F. Algeiri, D. Rumberg, *Managing in Europe*, Bertelsmann Foundation Publishers, , pp.209-220
29. Симић, Драган, (2002), *Наука о безбедности: савремени приступ безбедности*, Службени лист СРЈ, Београд
30. Стајић, Љубомир, (1999), *Основи безбедности*, Полицијска академија, Београд
31. Vaisse Justin, Kundnani Hans (2012): *European Foreign Policy Scorecard 2012*, European Council on Foreign Relations ECFR, London
32. Вукадиновић, Радован, (2000), *Постхладноратовске тенденције међународних односа*, Факултет политичких знаности, Загреб
33. Вукчевић, Дејана, (2008), *Безбедност и Европска Унија*, Институт за политичке студије, Београд
34. Вукчевић, Дејана, (2013), *Европска Унија као стратешки актер - Теорија и пракса безбедносне и одбрамбене политике*, Институт за политичке студије, Београд
35. Wessels, R., (1999), *The European Union’s Foreign and Security Policy, Legal Institutional Perspective*, London
36. Whittaker, David. J. (1998), *Terrorism: understanding the global threat*, Longman, London
37. Зиројевић, Мина (2006), *The Place of NATO and the OSCE in a EU security policy*, Institute of International Politics and Economics, Beogra

Документа и сајтови:

- Институт за безбедносне студије ЕУ, www.iss-eu.org
- Европска одбрамбена агенција, www.eda.europa.eu

- The Berlin plus Agreement (2003), Brussels
- The Brief Guide to the ESDP, www.rpfrance-ue.org
- <http://www.weu.int/documents/920619peten.pdf>
- European Security and Defence Policy: the first ten years (1999-2009), 2010, 157-165.
- Santa Maria da Feira, European Council Presidency Report, June 19-20,1999
- <https://www.consilium.europa.eu> › european-council
- <https://www.consilium.europa.eu> › council-eu
- www.europarl.europa.eu
- <https://europa.eu> › about-eu › institutions-bodies
- Committee for Civilian Aspects of Crisis Management (CivCom)
- <http://www.eubam-rafah.eu/>
- European Union Rule of Law Mission in Kosovo
- <http://www.eeas.europa.eu/csdp/missions-and-operations/792>http://www.eeas.europa.eu/csdp/missions-and-operations/euam-ukraine/index_en.htm
- http://eeas.europa.eu/csdp/missions-and-operations/eunavfor-med/index_en.htm
- The impact of Operation Sophia on the exercise of criminal jurisdiction against migrant smugglers and human traffickers
- http://eeas.europa.eu/csdp/missions-and-operations/eutm-somalia/docs/factsheet_eutm_somalia_en.pdf
- COMMON SECURITY AND DEFENCE POLICY European Union Training Mission – Somalia
- Franco-British Declaration – Strengthening European Cooperation in Security and Defence, Franco/British Summit, London, 24 November 2003; Chaillot Papers 67, op. cit., pp. 280-282
- Council Joint Action on the establishing of the European Defence Agency, Brussels, 12 July 2004; u, Chaillot Papers 75, op. cit., pp. 179-181.
- Tačka 3, Civilian Headline Goal 2008; op. cit., p. 360.
- <https://europa.eu/globalstrategy/en/global-strategy-foreign-and-security-policy-european-union>
- Shared Vision, Common Action: A Stronger Europe a Global Strategy for the European Union’s Foreign and Security Policy, 2016.
https://europa.eu/globalstrategy/sites/globalstrategy/files/eugs_review_web.pdf